

Minner fra Bjerkreim

Fra tiden 1910 til 1930

*

Disse minnene er nedskrevet i forbindelse med at «Nasjonalforeningen for eldres helse og velferd» i 1981 utlyste en minneoppgave for eldre.

De skulle skrive om bl.a. barndomstiden, skoletiden, sommer og vinter-liv, helsetilstand, ungdomstiden, giftermål og lignende emner.

Flere fra Bjerkreim deltok.

Her er tatt med tre velskrevne minneoppgaver, som beskriver forholdene i bygden på den tiden på en særdeles levende måte.

Jordmor Alma Asbjørnsen f. Vikesdal (1907-1996)

Hun var jordmor i bygda fra 1932 til 1960, og forteller om sin barndom på Vikesdal, og senere hennes virke som jordmor.

Se side 2 – 8

Lærer Jørgen Skjæveland (1906-1994)

Jørgen voks opp på Hetland. Han vart tilsett som lærer i Bjerkreim til han nådde pensjonsalderen. Her forteller han om sine barndomsminner.

Se side 9 - 15

Journalist Sigurd Eikeland (1910-1998?)

Voks opp på Eikeland på Heia. Senere ble han journalist og bosatte han seg i Lyngdal. Forteller her om sin barndom og ungdom til omkring 20-års alderen.

Se side 16 - 26

*

Aaland Gård, august 2010

Paul Tengesdal

Alma Asbjørnsen forteller:

BARNEÅRENE

Det første jeg husker fra mine første barneår var at jeg stod oppe på kanten av trappen hjemme, gråt og ropte på far at han måtte ta meg ned, jeg var redd å se ned i gangen, og da far kom og bar meg ned trappen, var alt godt. Da var jeg ca 3 år. Denne redsel for høyder, har fulgt meg hele livet. Vi var 10 søsken hjemme, og jeg var født i 1907, og den 4de i rekken. Vi hadde gård på Vikesdal i Bjerkreim, og huset vi bodde i var 2et trehus som ble bygget da far og mor giftet sig i 1900. Og som så mange Bjerkreimbuer var også min far en tur i U.S.A. Han var da ganske ung og gikk på College i flere år, for senere å reise som maskinagent der borte. Dette yrket tok han opp igjen senere som gårdbruker, og vi hadde derfor som oftest dreng hjemme, likeså tjenestegjente, da alt var så tungvint før.

Det var mange munnar å mette, og stort var det bordet på kjøkkenet der vi spiste. Maten var svært enkel i forhold til idag. Mor bakte alle brød, jeg husker enda det store brødtrauet som ble brukt til gjæring av brød. Det ble gjort ferdig om kvelden, så om morgenen tidlig luktet vi ferskt brød. Det var ikke ofte at vi fikk det ferske brødet å spise, det måtte som regel bli dag- gammelt, for da var det drøyere. Ellers ble der mye stekt potetkaker, lapper og renningkaker. De var der råmelk i. og ble også stekt på bakstehelle, likeså flatbrød, og til høytider var det lefsebrød, og det var graut. På brødet ble brukt tørrkokt nepe. Det var neper som ble skrellet og kokt under halm i en gryte i mange timer, til de ble brune. Og etter som vi ble vant med det, smakte det ganske godt. Persesylte ble også brukt, da folk vanligvis slaktet grisen hjemme.

Som barn hadde vi lite å leke med. Har aldri eiet en kjøpt dukke. Da vi var på besøk hos våre besteforeldre på Skjæveland, kan jeg huske min tante hadde en dukke på stas i posten mellom 2 stuevinduer. Å som vi glodde på den, og syntes den var pen. Det var det første vi såg etter, når vi kom inn i stuen. Vi laget som regel dukker og dyr selv, og de var av tre, eller sydd av gammelt bomullstoff. Jeg husker godt den første hesten jeg laget. Den var klippet etter en tegning av en hest i dagsavisen. Og stoffet var en gammel skjorte. Den ble fylt med ull, og til ben bøyet jeg en ståltråd over ryggen på hesten foran, og en bak, laget en grop og la ståltrådene oppi, sydde sammen over ryggen så det viste minst mulig, bare benene var synlige, og passe lange. Til brus, man og hale, ble brun eller svart ulltråd brukt. Vi syntes alle det var pene ting, og især var beundringen stor hos de mindre søsken. Også tre ble brukt å lage hester og dukker av. Da satt vi som oftes hos bestefar på loftet til onkel vår, Spenen, der han bodde.

Bestefar laget tresko til hele familien, og der var trivelig å være. Tresko brukte vi hver dag hjemme, likeså når vi gikk på skolen. De var nok ikke alltid så glatte inni, iblant fikk vi gnagsår og blemmer, og mor jamret over at vi slet så ubegripelig med strømper. Det var lite lærsko den gangen, alle gikk på tresko, ingen av barna reagerte på det. Det var først i 1920 årene at sko av lær og skinn kom mer i bruk. Men så hadde vi noen år etter 1ste verdenskrig at iblant ble der også brukt papir de laget sko av. Slike sko fikk jeg til min eldste søsters bryllup. Det var i 1922. Men de røk ganske fort. Jeg husker at jeg fikk et par feltlær støvler min eldste bror var vokset fra, han var 4 år eldre enn meg, og dem skulde jeg ha på skolen. De var stive og svært store, men jeg labbet iveri. Men da lo ungene på skolen av dem, og jeg ble lei, og nektet å gå med dem mere. Da var det bedre med tresko, om de gnaget og kladdet i snøen.

Vi likte å gå på skole. I frikvarteret var det lek og moro. Vi slo ball, bummet, og gjorde en lek som hette "Politi og røvere" dette var en ny lek vi lærte av noen barn fra Suldal, som var tilflyttere, og kom på vår skole. Denne leken ble svært populær og ble brukt hver dag de siste 2-3 årene jeg gikk på folkeskolen. Ellers hadde vi glansbilde som vi viste hverandre og byttet iblant.

Det var bilder av engler, blomster og dyr. Vi syntes det var kjekt og moro. Læreren vår, som vi alle stemplet som en sinnatagg, var en eldre mann, med hvasse øyne bak brilleglassene, og med kolosal respekt. Når han tok hardt i dørklinken inn til skolestuen ble det dødsens stille. Ikke et mukk, om det hadde gått livlig for sig rett før. Vi hadde mye lekser utenad, det var katekisma for de minste, forklaring, bibel- og kirkehistorie for de største, som alle måtte kunne på rams, og nåde den som ikke kunne svare for sig, da var det lugg i håret, eller et slag over hendene av en linjal. Vi var livredde. Noe læreren vår var interessert i, var praktisk regning, og der drev han oss langt. Det siste året måtte vi også igjenemgå middelskolens (som den hette da) regnebok.

Det synest mig å være mye mer snø i 20-30-40 årene enn idag. Til skolen var det å vasse i snø til langt opp på leggen, husker jeg, og med tresko på benene som kladdet, var det å stoppe hele tiden og banke snøklumpene av. Våte ble vi og trøtte. Da husker jeg at læreren spurte om vi var våte og hadde med skift. Iblant kunne han gå rundt og kjenne etter om elevene var våte på bena og var det noen som ikke hadde skift med, gikk han inn til sin kone i rommet ved siden av, og fikk strømper til utlån, til deres egne var tørket. Først mange år etter, gikk det opp for mig at læreren var omsorgsfull for sine elever.

Det var i årene 1916 det eldgamle skolehuset stod på Vikeså Det var bare det ene klasserommet. Læreren og hans familie bodde i andre enden av huset. Ovenpå var poståpneri. Skolen var *2delt*. Det var den såkalte småskole, og så storskolen, med flere årskull. Det vi lærte måtte vi lære grundig, og det kom oss tilgode i voksne år.

Barndomstiden var ellers en travel tid med mye arbeid både ute på jorden, og inne i huset. Vi var ikke gamle før vi måtte lære å melke, og i mange år måtte vi stå tidlig opp om morgenen, og være med. Vi klarte å melke 2 - 3 kyr før vi gikk på skolen, og da gikk det for full fart. Til skolen gikk det _ time, og den begynte presis kl 8 30 så det ble ikke anledning å tøyse på veien.

Både vår, sommer og høst var en travel tid på gårdene. Om våren skulle flere jordstykke "legges til" som de sa. Det var de stykker der det var åker, og isådd høyfrø året før. Nå skulle det bli eng, og dette stykke måtte plukkes fri for småsten, for slåmaskinen ble brukt der om sommeren. Denne jobb å plukke sten og legge dem i småhauger, var alle ungene sin jobb. Vi syntes alle at det var et sent og utrivelig arbeid. Når alt var ferdig, kom far, eller drengen, og kjørte bert stenen i en såkalt skrovkjerre, det var en kjerre med kant rundt Men selvfølgelig var det ikke bare arbeid. Vi badet mye i en "dabe" som rant inn fra elven, og der lærte vi hverandre å svømme. Ellers lekte vi, og fant på mange rare ting. Vi laget hver vår lille hagefleck oppi berget, bak løen. Der bar vi jord og plantet ville jordbærplanter. Det var en tung og strevsom jobb, men vi gledet oss i arbeidet når vi fikk noe til å gro og vokse.

Om sommeren var det mye bærplukking. Der var mye blåbær og tyttebær hjemme, og vi var ikke redd for å traske barbent den lange veien til bærplassene. Idag ser jeg hvor modige vi var, for iblant kunne vi se orm, men jeg husker ikke at noen ble stukket. Vår eldste bror var bestandig lat når vi var på bærplukking Han spiste det meste av bærene, og hjemover fylte han på litt vann, eller sten i spannet, slik at det såg bedre ut, når de få bærene kom ovenpå. Enda vi hadde niste med, smaket det fortreffelig med mat når vi kom hjem. Det var hjemmebakket brød, smør syltetøy og melk.

Også middagen var enkel i den tiden. Et stort fat med poteter ble kokt, så var det stekt eller kokt kjøtt til, eller også flesk. For folk som bodde på landet ble det lite sjøfisk og lite grønnsaker. Søndagsmiddag var mye kjøttsuppe med boller på, poteter og flatbrød. Der gikk mye mat når vi var så mange barn, mor far, tjenestegjente og dreng. Alt var så tungvint i de dage at de fleste bønder måtte ha hjelp på gårdene. Og travelt var det for alle, ingen 8 timers arbeidsdag. Om kveldene måtte de også arbeide, og hjelpe husbandsfolket. Jeg husker vi hadde spesielt en dreng som var så snill og villig. Om kveldene satt han gjerne og karete ull i timevis. Han tok det tyngste arbeidet d.v.s. han tok ullen rett fra fellen og grapset den, han grovkarete den, og la den i store stabler. Så var det å ta den igjen og kare den fint og lage ruller.

Som oftest var det mor som spant, og jeg husker hvor de luftige rullene kunne dras ut, langt, langt og ble fin tråd. Senere ble disse trådene lagt sammen 3 eller 4, og tvunnet på rokken. Det var de store pikene sin jobb, og da måtte de spinne den motsatte vei. Da min eldste søster var 17 år fikk hun sykkel, og det var stas, alle ville lære å sykle, så den sykkelstod aldri ledig. Vår far hadde også sykkel, når han reiste rundt som maskinagent, og når han kom hjem til helgen lånte vi hans sykkel, og stod inni rammen og syklet. Det var før bilen gjorde sitt inntog. Far fikk bil i 1925.

En av de ting jeg husker godt fra barndommen, var et bryllup hos naboen. Far til bruden ville lage et grepa bryllup, og tørket korn i solen, det skulle bli øl til gjestene. Og da dagen kom, gikk han rundt med en stor ølbolle og alle drakk av denne, også vi barn måtte smake. Vi syntes det smakte fælt. Bryllupet varte i 2 dager, og dansen gikk livlig på fjøslemmen. Alt var nytt for oss, og vi stod og undret oss til langt på natt, til mor kom og fikk oss i seng.

Min eldste søsters bryllup varte også i 2 dager, nesten 3, da langveisfarende kom kvelden før, og reiste igjen 3dje dags morgen. Denne skikken ble forandret etter hvert, og endagsbryllup ble vanlig. Min andre søsters bryllup, og mitt eget, varte bare en dag, men gjestene kom ganske tidlig, kl. 11. på formiddag satt de fleste gjester til bords. Det var kaffe, lefse, gome og dravle, brød smør og kaker. Tiden i kirken var satt til kl. 14. og da bryllupsgjestene kom tilbake, var det til et veldekket middagsbord.

Fra 1900 og utover til ca 1925 var det også vanlig at begravelser begynte om formiddagen. De pårørende, naboer og granner møtte fram i 11 tiden på formiddagen, likeså presten og gjerne en eldre mann som var sangdyktig. Bevertningen var den samme som i brylluper, med lefse, gome eller dravle, som gjerne var fint dekorert m/svisker eller hårdkokte egg. Når alle som ville se liket i storstuen, var ferdige, samlet alle sig der, til sang, og tale av presten. Kisten ble båret ut og satt på en kjerre med fjører under og bare skysskaren var med. Den kjørte da forran, og alle kjøretøyer kom etter i rad og rekke. Det meste var karjoler, og iblant noen gigger. Barna måtte som regel være igjen hjemme, likeså eldre folk, især gamle damer. De satt da gjerne sammen i et kammer og drøste, og samtalen gikk mye om matlaging, sykdom og harde barnefødsler. I en slik begravelse var vi et par gjentunger som kom inn i kammeret. En av konene ble oppmerksomme på oss som satt der, spent og "forvetne". Hun sa da til de andre: "Få disse ungene ut, de har ikke greie på slikt".

Da folkene kom igjen fra kirken stod middagen på bordet. Det var som regel kjøttkaker, ertestuing, poteter, sviskegrøt med fløte til. Alle mannfolkene ble sesset rundt bordene i stuen, og var der ledige plasser igjen, var det til de gjæveste kvinnene. Prestekonen var med i første bordsetting. De andre kvinner og barna, måtte vente til andre bordsetting.

I de dager varte begravelsehøytiden like til kl 22-23 om kvelden. Avslutningen var servering av risengrøt, fet og fin, med sukker og kanel til, likeså lefse, gome og julebrød. Alle naboer hadde om morgenen levert et spann nysilt melk, ca 20 l, 25 lefser og gome eller dravle til hjemmet der begravelsen var. Disse fikk "sending" tilbake. Skikken var nemlig slik at en gjæv kone innen familien fikk det oppdraget å være "loftskone" og dette bestod i å ta imot all maten som ble brakt til hjemmet, og om kvelden når alle gjestene sa farvel, fikk de som hadde gitt mat, sending tilbake. Det som måtte være igjen ble delt likt på hver, bortsett fra det som skulle være igjen til husets medlemmer. Dette var skikken i Bjerkreim den første tiden jeg husker. Senere ble også begravelsessermonien forandret. Matskikken ble enklere og avkortet. Ingen medbrakt mat og melk fra naboer, kanskje de aller nærmeste har en kake med. Ingen middag, ingen risengrøt til avslutning. Alle møter nå i kirken, og enkelte ber de fram møtte til hjemmet eller et forsamlingshus, til en enkel minnestund etterpå. Andre igjen takker på graven for fram møtet. Alle går hver til sig.

Vinterkveldene kunne bli lange for oss barn. Vi hadde bare parafinlampe i stuen og i kjøkkenet, ellers var alt mørkt. Så det ble å samles rundt lampen i stuen, og det kunne bli trangt når familien var så stor. Derfor husker jeg hvor vi frydet oss når far i blant leste høyt for oss. Det kunne være fra et barneblad som hette "Børnetidende", som vi likte svært godt. Også voksne bøker ble

lest, men der var mye vi ikke forstod, og det kunne bli kjedelig. En bok som hette: "Ved hjemmets arne", plaget mig svært. (Kan dessverre ikke huske forfatteren) De voksne sa det var en god bok.

En og annen kramkar kom også innom døren, og han hadde mye rart å vise fram: Tråd og kulørte bånd, sakser, sy og stoppenåler, og så massevis av visper. Det var så moro for oss, og mor måtte alltid kjøpe en eller annen tingen. I blant var der også jøder som reiste rundt på landsbygden og solgte kjolestoff og andre stoffer. Noen stoffer som hette Alpakka mente folk var dårlige, bedre var de som var 4 skaftet som de hette, og de ble kjøpt til bukser og skjørt. Disse var alle rolige farende folk, men kom der fant tilgårds, da ble det liv og røre. Det kunne være mange i følge, både store og små. Mødrene kom som regel inn på kjøkkenet med et barn eller 2 som var dårlig kledt, og spurte mor etter avlagte klær til de små. Så var det å finne fram en eller annen ting, mye var det ikke, dertil var vi for mange å slite etter hverandre. Men jeg husker en gang jeg hadde fått nye strømper, som jeg ikke likte. De var strikket av sort ullgarn med røde renner nedover hele leggen. Disse fikk en av barna, og jeg ble så glad at jeg husker det tydelig enda. På låven fikk disse folkene ligge om natten De drog ned høy på gulvet, og hadde tepper med sig som de la over. Hesten fikk også komme inn på låven. Men det jeg husker best var alt spetakkel med sang og trekkspill-låt.

Noe som jeg også husker godt fra barne - og den første ungdoms tid var alt strevet med slåttonnen om sommeren. Var en ferdig med slåtten på hjemmebøen, så var det "utslåtten" som det het. Det var tilstøtende utmark til jordene på gården, likeså kunne det være en li der det vokste mye gras, eller på en berghammer. Folk strevet og slo med orv eller ljå, og stod tidlig opp, for å få duggen på graset, for da bet det bedre. Å rake dette småhøyet sammen, og breie det i de såkalte kvirvler, var tjenestejenten og de største pikene på gården sin jobb. De gikk som regel ut i 9 tiden om morgenen, for da passet det å ta med dugur eller 9 mat, som det også ble kalt, til slåttefolket. Det var havregrøt og sur melk, og kanskje også brød til, enkelte steder. Slåttekarene som hadde strevet i flere timer, tok pause da. De nøt hvilen, og mange vitser og morostubber ble fortalt.

Men en oppgave stod igjen. Det var å få dette småhøyet i hus. En langslede ble ofte brukt, om det var sommerdag var dette det beste framkomstmiddel, og utrolig var det å se hvor hesten var flink å tilpasse sig det steinete og ulendte terrenget. Var det store høyder, måtte det tørre høyet stappes i sekker, og styrtes utfor, for senere å ta det igjen.

Etter hvert har de gamle arbeidsmåter forsvunnet. De tekniske arbeidsmaskiner har gjort sitt inntog, ikke minst for bøndene. I gamle dage var det strevsamt å være bondekone. Det var arbeid og atter arbeid. Idag vil ingen tro hvor folk strevet før. Nå har husmoren alt hva hun trenger av teknisk utstyr. De har vaskemaskin og oppvaskmaskin, fryse og kjøleskap, mixmastere og elektrisk komfyr, varmeovner og bereder. Det er ingen forskjell i by eller på landet, slik. I det hele må en si at den norske husmor har det godt.

VOKSEN ALDER

Etter hvert som vi vokste til og ble ungdommer, fikk vi være med på dans om søndagskveldene. Det var plan ute i det fri, om sommeren. Vi måtte som oftest gå lang vei dit, gjentene hadde ikke alltid sykkel. Hjemover gikk det bedre, da vi som regel fikk sitte på sykkelstangen til en av guttene. Et ungdomshus ble bygget på Vikeså i min tidligste ungdom, og ungdomslag stiftet. Vi hadde besøk av forfatter Torvald Tu som fortalte Jærstubar. [PERSON], styrer for Klepp folkehøgskole, holdt foredrag om Norsksdom. [PERSON] fra Voss spilte harding fele og fortalte morostubber. Men best av alt husker jeg den første filmframvisning. Det var på Vikeså kommunehus, og det var [PERSON] som reiste i alle ungdomslag, og viste film. Den vi såg hette: "Fante-Anne" og ble stående for oss alle som en åpenbarelse. Da var jeg 17 år. Vi hadde 3 år tidligere mistet vår mor, og det var en svær tid for far og oss søsken. Minstemann var da 3 md. gammel.

Men årene gikk og vår eldste bror hadde begynt å studere medisin. Han satte meg på tanken å bli jordmor. Det var en populær skole akkurat da, og stor søknad, især blandt Oslostudentene. Etter et år ble også min søknad etterkommet, og jeg reiste til Oslo. Det var i 1929. I de dage gikk også kystbåter til Oslo, og det ble mitt framkomstmiddel. Dette var helt nytt, med båt og sjø, så turen for meg ble mer som et mareritt. Det blåste nemlig ganske bra. Men omsider kom jeg til Oslo, og ble på jordmorskolen det året den varte. Slik opplegget var da, med hensyn til skolegang og vaktordning på klinikken, var helt forskjellig fra idag. Vi hadde også alle medisinstudentene som vi måtte dele fødslene med, så det ble ikke så mange pasienter på hver av oss, i et år, men vi måtte hele tiden være tilstede under en fødsel, og se, dersom vi hadde vakt. Og forelesningene til studentene var også vi jordmor elevene pliktige å delta i. Vi lærte en hel del da; men mest på våre egne skoletimer, hver dag. Især husker jeg når gamle professor [PERSON] foreleste. Han var meget interessant, med sin store viten, og sine kraftuttrykk.

Etter utdannelsen ble det jordmorvikariat på Moi i Lund, en tid, og senere også i Bjerkreim og Helleland. I Bjerkreim ble jeg ansatt som distriktsjordmor i 1932. Samme året giftet jeg meg, og ble bosatt på Vikeså. Det var en rolig tid, og liten fortjeneste. Det var et honorar på kr. 25.- pr. fødsel, og fast lønn kr. 680.- pr. år, i lenger tid. Så det ble ikke mye å rutte med. Men tiderne var dårlige for alle, også for min mann. Det var først da krigen kom, og etterpå, at folk fikk råd å kjøpe ting de lenge hadde manglet, og ønsket sig. Jeg var 32 år som jordmor i Bjerkreim, og husker godt alle forandringene til det bedre som kom etter hvert.

Mange minner fra krigens tid har jeg også, og da spesielt som jordmor. Den dagen tyske tropper rykket oppover bygden fra Vikeså mot Veen og Byrkjedal, vil alltid stå i minnet.

Tyskerne var kommet til Bjerkreim, og på Vikeså hadde de tatt bedehuset og skolehuset i besittelse. Vi bodde i nærheten, og ble engstelige, og dro til Vikesdal, mitt barndomshjem, 2 km. unna. Alle mente at kom vi lenger opp i dalene, og mot fjellbygdene, var alt sikrere. Derfor var mange mennesker fra byene Sandnes og Stavanger flyktet oppover mot Øvrebygden, Veen og Byrkjedal. Alle tok imot flyktninger. Det var familie, venner og kjente. På gården Nedrebø i Bjerkreim, hos [PERSON] og [PERSON], gav de plass til over 50 mennesker. Da jeg hadde min jobb å skjøtte, måtte jeg si fra hvor jeg var å finne. Og lørdagskvelden samme uke ringte fru [PERSON] om jeg kunne komme dit. Det gjaldt en evakuert dame fra Stavanger. Bil var sendt for å hente meg. Og da de tyske tropper låg på Vikeså, måtte vi kjøre like til Ivesdal og tilbake om Skjæveland. Fødselen gikk så bra at jeg trengte ikke stoppe lenger etterpå, enn den normale tid. Og glade var vi alle i huset, ikke minst pas. fru lektor [PERSON] fra Stavanger og jeg, da jeg kunne returnere tilbake til Vikesdal.

De norske tropper måtte vi passere ved Ivesdal begge turer, og vi ble nøye kontrollert at vi ikke var spioner. Da vi kom et stykke nedenfor Bråдли var hele veien skutt vekk, de Norske hadde gjort det for å forhindre de tyske tropper å komme videre. Det var nifst. [PERSON] som kjørte meg, måtte kjøre tilbake samme vei, og jeg måtte ta min koffert og prøve å gå til fots ca 3 km. til Vikesdal. Tyskerne kastet granater oppover dalen, og en hadde slått ned et stykke foran meg da ståltrådgjerdet ved veien viste sig å være avbrent. Jeg ble fryktelig redd, og forstod at noe særs var i gjæring. Og da jeg endelig stod i stuen hjemme, måtte jeg takke min Gud i mitt indre, som hadde hjulpet. Straks etter, så å si i samme nu, rykket de tyske tropper forbi huset, over jordene og over gjerdene, oppover dalen, og slengte granater nå og da foran sig. Det var alvor. Dette var en formiddag sist i April 1940.

Senere på dagen hørte vi skudd og drønn, og biler som kjørte i rasende fart mot Stavanger. Det var nå kommet til treffninger i Gloppedalen, der de norske styrker nå låg. Bak de svære steiner låg soldatene og pigget ned tyskerne etter hvert som de kom. Men overmakten ble etter hvert for stor, og da der også kom tyske fly som skjøt, måtte de norske rømme.

De drepte i Gloppedalen ble begravd på Veen, nærmeste gård. Senere ble de tatt opp igjen,

og begravet på Lagård kirkegård i i Stavanger. De norske tropper mistet ingen i denne treffningen men mange ble tatt til fange i Dirdal, deriblant min bror. Han ble forhørt på Viktoria Terasse, sammen med mange andre, men kom senere hjem igjen, for atter senere å bli tatt og sendt til Grini. Yngstemann [PERSON], ble også tatt, han kom til Møllergt. 19, og de satt begge til krigens slutt i 1945.

Dagene gikk og vi flyttet tilbake til Vikeså, og da huset vårt låg nær skolehuset, som før nevnt, kunne vi fra kjøkkenvinduet vårt, se skolegården, og barna som lekte der.

Tidlig en morgen såg vi flere biler stoppe utenfor skolehuset. Det var tyskerne som hadde vært på russia i bygden og tatt de fleste menn til fange. Det var bare kjente folk vi såg, og en uhyggelig avmakt snek sig innover oss, da vi såg dette. Flere lastebiler kom med folk, og det ble fullt hus. Vi forstod at mange var nervøse, for endel tyske vakter hadde full hyre med å følge de mange på doene ute. Alle ble kjørt etter hvert til Stavanger. De fleste til Viktoria Terasse til avhør og videre etterpå til Grini, Møllergt.19 eller også til Berg fengsel v/ Tønsberg.

Nå var der i Bjerkreim bare gamle menn igjen på gårdene, og ny nasiordfører kom til bygden. Jordbruk og alt annet arbeid måtte kvinnene skjøtte, etter beste evne.

I krigsårene var det mye en jordmor ble utsatt for. I den tiden da tyskere var i bede- og skolehuset var der alltid vakt utenfor. Og sjåføren som kjørte mig, ble alltid stoppet. Å forklare hvem han skulle kjøre, var vanskelig. Han forsøkte å bysse med armene og peke på vårt hus. Men tyskerne må ha funnet dette betenkelig, for 2 av dem hoppet like godt inn i bilen, og ble med til pasientens hjem; men de ble aldri med inn i barselstuen heldigvis.

I de årene hadde vi 2 -3 usedvanlig harde og kalde vintrer. Især husker jeg vinteren 1940. Det var februar og over 20 gr. minus. En natt på morgenvisten ble det ringt fra Ørsdalen om å komme til Vassbø Det var svært vanskelig for mig. Jeg hadde en baby på 3 mnd. som fikk bryst, og jeg visste at det måtte bli lenge før jeg kom igjen. Men plikten kaldte, der fantes ingen utvei, jeg måtte avsted. Ute var masse snø, barometeret stod på 20 minusgrader og helt mørkt. Ørsdalsvannet var tilfrosset fra Odlandstø og nesten like til Lauperak. Den eneste utvei var å få hest og slede og kjøre innover fjellet til Skåredalen ved Ørsdalsvannet, der var noen store steiner som båten kunne legge inntil, om alt var umulig ellers. Jeg ringte da til en av mine brødre på Vikesdal, og han sa sig villig å kjøre mig. Det gikk bra en stund, men da vi skulle ned på Mjåvannet la hesten sig fast i en snøfonn. Vi fikk endelig spenne den fra og dra sleden ned på isen. Det begynte da å lysne av dag, da vi fikk hesten forspent igjen. Inne i skogen måtte vi så tjøre hesten, da veien tok slutt, og det ble bare en sti å gå. Da vi endelig var kommet ned den svære skråningen til Ørsdalsvannet, trodde vi den store båten var kommet; men det stemte ikke. Vi hørte, trodde vi, dur av motorbåt langt borte.

Der stod en gammel koje ved vannet, døren var åpen og det blåste iskaldt. Vi gikk inn for å prøve å stå i ly, men etter etpar timer i venting, måtte vi returnere. Vi frøs, var sultne og hesten var visst i samme situasjon, da vi kom dit. Vi kjørte da tilbake til gården Berland, som låg nærmest og ringte til Ørsdalen, om de visste noe. Og stor var deres forundring da de hørte at vi ikke var kommet lenger. De mente at vi måtte forsøke igjen. Båtfolkene var gått fra Vassbø i kl 4 30 tiden, og nå var kl. ca 11 på formiddagen. Så bar det tilbake igjen, og da vi kom i skogen, møtte vi karene. De var 3 stk. og de fortalte at de hadde måttet slå isen åpen foran sig, fra Lauperak, der den store båten låg. [PERSON] fikk kjøre hjem igjen, og jeg gikk i robåten. Men det ble svært dramatisk. Det ble ingen rotur. Den råken i isen som de hadde slått åpen, var nå tilfrosset igjen, og karene mente at de fikk prøve å dra båten på isen, og røk den under oss, måtte vi klamre oss til båtkanten av all makt. Jeg var så engstelig som det gikk ann å være, og sukket til Gud hele tiden at dette måtte gå godt. Og det gikk, og vi kom endelig ombord på den store båten, som låg ved Lauperak. Vi var berget.

Så bar det mot Vassbø, og kl. var 14 på ettermiddagen da jeg endelig stod i barselstuen. Heldigvis var ingen ting hendt, og hele dagen gikk. Natt til neste dag ble det fødsel, en pen liten pike, og vi var alle glade. Jeg hadde med en brystpumpe for mig, og den hjalp mig over det verste.

Men strabasene var ikke enda over. Jeg skulle hjem igjen, og det ble nå fortalt at hele Ørsdalsvannet var tilfrosset, ingen båt kunne brukes. Den eneste utvei nå var å ta over fjellet på ski til Egelandsdalen. Alle var behjelpelige både husfolk og naboer å skaffe sko og ski, men det var vanskelig. Det endelige ble sko og ski til naboens sønn, [PERSON]. Han var voksen, så det ble ingen barnesko jeg fikk, tvertimot, men skiene hans passet dem, og det ble det avgjørende, og husker jeg ikke feil, måtte jeg også låne hans bukser; men jeg hadde kåpen utenpå, så det gikk fint. 2 mann ellers, ble med over fjellet, og de bar min koffert, sko og drakt. Turen over fjellet ble en leksjon i skigåing. Jeg visste lite om denne kunst, og lurte mig til å kikke hvordan man satte foten for å snu skiene. Men vi kom da opp til slutt, og over fjellet var det bra å gå, så da var det moro, tross alt.

I Eikelandsdalen stod min mann og ventet med drosje. De hadde ringt fra Vassbø til Egersund. Folkene i huset kom ut på trammen, alle trodde visst det var vante alpinister som kom, så stor var deres forskrekkelse, da jordmoren som kom sist, faldt som en bylt rett ved husveggen. Jeg var utslått og orket ikke mer, og da var det godt å krype inn i bilen og bli kjørt hjem til Vikeså

Mange strevsomme og liknende turer har jeg vært med på. Men denne regner jeg for å være den verste. Også en gang på Heien kom jeg på tilbakeveien ut for kolosalt med snø. Om natten var det kommet så mye snø at hesten kunne ikke brukes, så husbonden selv måtte stampe foran, med skreppen min på ryggen, og jeg luntet etter, til brøytebilen kom. Tidligere fantes ikke brøytebiler i bygden. Hver gård hadde fått utlagt sin sone å brøyte, og det gikk med håndkraft, så det gikk sent, både før folk tok ut, og før de var ferdige med snømåkingen. Da snøplogen kom i bruk, vet jeg at min far uttalte sig at det var noe av det beste som var kommet. Og det var ikke å undres over, da brøytebilene overtok snømåkingen, som var et så tungt arbeid.

I sykdomstilfelle i eldre tider ble det brukt endel "kjerringråd", både til folk og fe. Jeg husker min bestefar hadde sterk tro til årelating. Han hadde prøvd det selv både med horn og med igler, og mente, som han sa, at det lettet for bringen. Nå er dette visstnok slutt. Noe annet som ble brukt på landet, og som jeg husker godt, var de såkalte "Legeblader". Det var bladene av en viltvoksende plante, ovale, nesten runde, og litt tykke, og de ble lagt på betente sår. Hadde folk fått betendelse i et sår, på en hånd, fot eller arm, en byld, og de la på legeblader, "trakk de ut" utrolig mye pus. Dette ble ofte brukt på oss, da vi var barn, en lege ble lite brukt i en slik anledning. Min gudmor fortalte at i hennes tid hadde de råd for blødning, især i forbindelse med fødsel. Da måtte de binde en ulltråd rundt det ene låret, riktig stramt, og det hjalp. Jeg motsa henne, og mente det var overtro og tull, men hun trodde det fullt og fast, da det var noe hun selv hadde blitt hjulpet med.

På landet ble en jordmor ofte sett på som en hjelpekone, en "mor" de kunne gå til, i nesten alle situasjoner. Også i Bjerkreim var det slik i min tid. Hadde et barn brent eller skåret sig, ble jeg først rådspurt. Og da det var langt til lege, ble det som oftest min jobb å være førstehjelp, også for voksne. Og utallige er de småskader jeg har sydd igjen, og forbundet, i kjøkkenet på Vikeså.

Alt dette har forandret sig. Kommunikasjonene er blitt mye bedre, legehjelpen er blitt nærmere, og derfor mere benyttet. Der er sykehus og fødeklinikker i dagens samfunn. Skjelden at noen ligger hjemme og får sine barn. De siste 10 år av mitt aktive jordmorarbeide, var som en av distriktsjordmødrene i Egersund, å følge barselpasienten til Stavanger fødeavdeling.

Når en er blitt eldre er det naturlig å se tilbake i tiden en har levet. Og minnene dukker fram, både gode og dårlige. En ser tilbake med gru og ynk over tilværelsen til mange gamle for bare en mannsalder siden. De strevet og slet hver dag, et helt liv, uten å ha fritt noen dag, eller ferie. Kroppen ble utslitt, og helsen minket. De var avhengige av sin familie, og bodde de trangt, ble det bestefar og bestemors lodd å sitte på et kammers resten av sin levetid. Derfor er det at en ser med takknemlighet på alle goder som har kommet pensjonister og de gamle til del i senere år.

Jørgen Skjæveland forteller:

BARNDOMSMINNER

Eg er fødd og oppvaksen på Hetland, ein einbølt gard i Bjerkreim. Han ligg mellom åsar og berg ei mil innanfor Oгна på Jæren og ei mils veg frå Egersund. Eit fint vatn ligg sør for garden og ein bekk renn gjennom farsgarden min. Der er 4 bruk på garden. Far min var frå Skjæveland i Bjerkreim, og mor var "gardajente", ho arva garden på Hetland etter bestefar min. Me var 8 brør då eg var liten og eg var omlag midt i barnerekkja. Me hadde inga søster, og derfor måtte far og mor alltid leiga tenestjente.

Noko av det føste eg minnest var då eg fylgde mor til ei moster mi som budde oppå Hetlandsheia opp frå Hellelands jernbanestasjon. Eg minnest bare fire ting, som ein glint inni det gløynde. Mor leidde meg i handa i Egersund. Då fekk eg auga på statuen over Johan Feyer på torget, grunnleggjaren til Egersund Fajansefabrikk. "Mor, er det der ein avgud?" spurde eg. Så var me på jernbanestasjonen. Der kom toget mot oss som eit fælt dyr som pusta så gruffullt. Med eitt vart det fullt av folk rundt om oss, og eg som var så liten, såg bare svarte stakkar tett i kring meg. Eg heldt mor i stakken for å vera trygg. Men då eg såg opp, då var det ei framand kone eg heldt i stakken! Eg sette i eit fælt redsleskrik, men du veit mor stod tett attmed meg, ho lo og tok meg opp på armen. Så sat me på toget. Med eitt vart det kolmørkt, eg såg ingen ting. Då sette eg i eit redsleskrik att mens toget dundra gjennom tunnelen. Det siste eg minnest var me i kjøkkenet hjå moster. Eg var trøytt og svenug og ramskreik heile kvelden at me skulle reisa heim att.

I gamle dagar vart folk fælt redde når dei såg ein komet på himmelen. Dei trudde det var eit teikn Gud sette på himmelen for å melda frå at nå måtte han straffa menneskja på jorda, for dei synda stygt. Så nå kom det krig og pest og svolt, jordskjelv og fæle ulukker. Derfor kalla dei kometen "ei sjødna (stjerna) med strafferis". Dei slutta med turing og dans, las trutt i Bibelen og tjuvar bar tilbake det dei hadde stole, vart det fortalt. I 1910 kom den kjende Halleys kometen. Eg var fire år då, så eg minnest bare noko blankt som stod over fjella i vest. Astronomane hadde rekna ut at jorda kom til å gå tvers gjennom komethalen natta mellom 17. og 18. mai. Då vart folk redde, mange var visse på at nå vart det verdens ende, nå kom domedagen. Og det var somme, i allfall i Amerika, som kledde seg i kvite kjortlar og gjekk ut for å møte Jesus når han kom i skyene. Andre var redde at halen kunne innehalda giftige gassar som ville forpesta heile atmosfæren, eller det ville regna gloande meteorsteinar ned på jorda. Men vitskapsmennene tok det meir med ro. Eg sov i daglegstova om nettene og eg hadde lagt meg den kvelden. Eg kan minnest at far sat ved glaset og såg på det blanke lyset. Bestefar rusla ut i kammerset sitt og la seg og mor gjekk att og fram på golvet, dei var nok ikkje heilt trygge. Om dei vakte den natta, veit eg ikkje, for eg sovna. Og mens eg sov, sigla verkeleg jorda tvers gjennom komethalen. Men det hende ingen ting. Og då morgonen kom, pusta folk lettare. Jorda var som ho hadde vore, og livet gjekk sin jamne gang som før. Men her tok folk feil. Halleys kometen såg me ikkje i Noreg, men i Amerika. Men ved same tida kom det ein annan komet som gjekk i same bane som Halleys, han var så blank at ein kunne sjå han ved dagslyset. Så det var den kometen som far såg og som skræmte folk i Noreg.

Så var det ein vinterkveld nokre år etter. Bestefar kom inn så oppøst. "Nå står det ei sjødna med hale på himmelen!" ropte han. Me for ut. Jau, der høgt oppe på himmelen i vest stod det eit blankt lys med ein lang hale etter seg, han var som ei tunn, lysande skodde. - Kanskje bestefar tenkte på den fælslege krigen som rasa nede i Europa. - Det var fint ver i mange dagar då, og me borna rann på vatnet om kveldane. Eg minnast at kometen spegla seg så fint i den svarte isen. Kometen flytte seg litt sør etter, vart mindre og kom lågare ned for kvar dag og nærma seg fjellet, og så dukka han bakom. Siste kvelden såg me bare noko av halen hans over fjellkanten. Og kvelden

etter var han borte, nå tok han ut på langtur inn i det svarte endelause himmelromet. Kva tid kjem han nå att, tru?

Den 17. mai 1913 var eg mest 7 år. Då fekk eg vera med til Egersund og sjå på høgtida. Då me kom til byen, trefte me barnetoget i Storgata. Først gjekk ein mann som bar på eit stort flagg. Så kom ein som dunste og slo på ei stor tromme, og ved sida hans gjekk ein annan som mirla med to pinnar på ei lita tromme. Så kom ein flokk menner som spelte "Ja, vi elsker" og andre kjende tonar med mange slags horn og blåsegreier. Og etterpå kom ei lang rekkje byungar som vifta med små flagg, gaula og skreik. Så gjekk me inn til [PERSON] som dreiv ei kaffistova og fekk oss mat. Frå taket hekk ei glaspære og når me skrudde på ein brytar på veggen, smalt det litt, og med same lyste det nokre blanke stråler inni henne, når me så skrudde same vegen ein gong til, då dauda det att. Det var merkeleg. Me skrudde på og av fortare og fortare til [PERSON] kom og skjende på oss. Dette var det første elektriske lyset eg såg.

Sidan gjekk me ned på torget og såg oss om. Det var så fint når dei store flagga med dei blanke fargane blagra i vinden. Best det var, hørde me noko som brakte og tuta oppi Storgata. "Å, ein automobil, ein automobil!" skreik ungane og sette på sprang i mot han. I den tida sa alle *automobil*. Og der kom han kjørande ned mot torget. To mann sat framme og to bak. Han som styrde, vreid på eit hjul, og ved sida hadde han ein gummiball med ein blikkrut på. Når han klemde i ballen, tuta det. Dei kjørte ein sving kring Johan Feyer-statuen, tuta fleire gonger, og fór same vegen tilbake med ei skreid av skrålende ungar etter seg. Å ja, eg minnest det så godt som det skulle vore i dag. Då me kom heim, ropte me med same me kom i døra: "Mor! me hev sett ein automobil! Han kjørte så forfredelig fort ganske åleine - utan øyk føre!"

Eg gjekk i skulen på Tengesdal. Ein dag i 1919, hørde me noko som brakte ute. Me fekk lov til å springa fram til glasa og sjå. Og der kom ein bil kjørande i stor fart frå Egersund. (ca. 40 km.) Så kontant han fylgde vegen. Så minnest eg me stod nokre gutungar og snakka om bilar. Då fortalde ein at han hadde vore i byen og då hadde han sett ein bil. "Jamen, eg hev ein gong *teke* på ein automobil!" sa ein annan. Så han var synleg stolt av det han hadde våga gjort. I 1921 kjørte fleire bilar forbi Tengesdal mens me var i skulen. I den tida var det den første gongen eg hørde folk sa bare *bil*.

Men bøndene var ikkje mykje blide på bilane, for dei helt på å skræma vitet av hestane når dei kjørte til byen. Tidlegare var det bare på Eie det var farleg, der jernbanelina gjekk tett inntil kjørevegen med bare ein tralevegg i mellom og ein loddrett utskoten fjellvegg på den andre sida. Når så det store lokomotivet kom pustande som eit fælt, svart troll rett i mot oss, vart hestane aldeles spinngalne, dei reiste seg på ende og heldt på å kjøra rett i fjellveggen. Men nå då bilane kom, vart óg vegane utrygge. Me visste ikkje ordet av det før det kom rennande ein bil mot oss i ein sving. Hesten vart skræmt av dei blanke lyktene, av motorbraket og den stygge eksoslukta. Han skapte seg galen, gjekk baketter og heldt på å fara utfor vegen, så han som kjørte måtte hardhalda den dansande hesten i hovudet mens bilen kjørte forbi. Då galdt inga lov om høgrekjøring. Hesten skulle alltid vika tilsides mot bakken og bilen kjøra forbi på ytre sida.

Så kan eg minnast då dei første, vanlege sykklane kom til Bjerkreim. Dei hadde ikkje bremsa i bakhjulet, så trøene (pedalane) gjekk stadig rundt anten me sykla eller leidde han, så dei som sykla måtte stading fylgja *med* med føtene. Ein kunne ikkje bremsa med dei og måtte derfor leida han ved sida både opp og ned bakkane. Ein mann i Bjerkreim kom ikkje på kva denne kjøregreia heitte. "Det sprang forbi meg ein springforbimaskin i Svelalia," sa han. Sykkelen var nemleg den første kjøregreia som kjørte fortare enn ein hest på landevegane.

Eg begynte i skulen i april 1914. Då kunne eg både lesa, skriva og rekna. Den første dagen fekk eg reknebok og la saman ei lang rekkje med tal. Me rekna alle på steintavler og skreiv med griffel av skifferstein. Når tavla var fullrekna, såg læraren over om stykka var rette, og så sputta me på tavla og turka det av att med trøyearmen. Til slutt vart tavla så seig av sputt at griffelen ikkje

ville leta, og då vaska me henne rein i ein liten bekk som rann forbi skulehuset. To dagar etter eg hadde teke til på skulen, fekk me leksa, det fyrste budet i katekisma som me måtte læra på pugg heilt ordrett. Og då me fekk sommarferien ein gong i slutte på mai, hadde me lært alle buda og dei to fyrste artiklane.

To-tre år tidlegare hadde skulestyret ført inn landsmål i skulen. Og då me tok til att om hausten, fekk me ei ny reknebok på gamalt landsmål. Der sto *krunor* og *øyre*. (kroner og øre). Det første reknestykket lydde omlag slik: Ein gut hadde 28 øyre, so fekk han 14 øyre av mor si. Kor mange øyre hadde han no? Enn så me lo. "Dette var ei grueleg løya reknebok," kviskra me til kvarandre. Jau, så tok me til att me leksene att, og til jul hadde me pugga oss gjennom heile katekisma med hustavler. Me pugga óg multiplikasjons-tabellen og bibelsoga. Det første stykket me lærde var då Jesus vekte opp enkjesonen i Nain. Og me måtte kunna leksa heilt ordrett, sto me fast eller sa eit ord galt, retta læraren oss. Dette var altså det første skulehalvåret mitt.

Ein dag i november treskte me kornet. Då måtte eg hjelpa til heile dagen, og me vart ikkje ferdige før langt ut på kvelden, så eg fekk ikkje tid til og læra det lange stykket om då Jesus var for Pilatus. Og då læraren ville høyra meg i leksa, begynte eg å gråta. Nå får eg eit slag under øyra, tenkte eg, men han bare såg på meg og sa ingen ting. Han var hastig og sint, treiv ungane i hårluggen og sleit opp og ned fleire gonger når dei ikkje skjøna reknestykka han forklarte. Så gjekk han på tresko inne i skulestova, og når han vart sint, trødde han i golvet så det small. Men han la aldri hand på meg, han såg vel at eg var liten og redd.

Men ein gong var han stygg med meg. Eg hadde teikna ei ku på eit lite papir og farga henne raud. Dette biletet la eg inni leseboka og brukte det eine hyrna på det til å peika på orda når eg las. Då kom han og tok det frå meg, såg på det ei stund, og så gjekk han bort til omnen og brende det opp. Dette fortalde eg sjølv sagt til mor då eg kom heim. Sidan ein søndag kom han heim til oss. Mor gav han då eit bilete eg hadde teikna om nokre julenissar som vabba gjennom djup snø, han skulle sjå så flink eg var til å teikna. Kanskje ho på den måten ville minna han om kva han hadde gjort. Nå kastar han det i omnen, tenkte eg, men han bare smilte litt og gav meg det att.

Då eg vart flytta opp i storskulen saman med tre andre, var det fire årskull i same klassen. Og me som vart oppflytta, måtte då fylgjast i leksa saman med dei som var eldre. Så då eg skulle til med norigsoga, var det dette den første setningen eg pugga ordrett: "Karl beit seg i fingrane av sinne då elden dreiv han ut or byen". Ikkje visste eg kva Karl dette var, og ikkje visste eg kvifor han var sint eller kva slags eld dette var, for læraren fortalde ingen ting om at det var Karl 12 som ville ta Fredrikshald.

Dei første åra eg gjekk i skulen, hadde me ikkje gymnastikk og teikning. Eg hadde sløyd *ei* veke så lenge eg gjekk i skulen. Me hadde inga skuleboksamling, bare ei bok, det var Robinson Crusoe, omsett til landsmål av Rasmus Løland. I storskulen hadde me 5 lærebøker: Bibelsoga, forklåringa, og dei tre "raflebøkene": norigsoga, landkunna og naturkunnskap. Men skulen hadde bare to magnetstavar, det var heile fysikkutstyret, derfor fekk me aldri fysikk og kjemi, og lærarane likte ikkje botanikk, så me fekk ikkje det heller, så det vart bare zoologi og anatomi me lærde. Me hadde nokre plansjebilete av pattedyra og nokre få om kroppen vår. Der hekk nokre gamle veggkart på veggen. Nord for Canada, halve Grønland og alt rundt Nordpolen var bare ein stor kvit flekk på Amerika-kartet. Dei hadde ikkje kartlagt det Arktiske området. Me gjekk på tresko alle saman, og når det var kramsnø, kladda snøen under skorpe så me spende i steinar kvar stunda for å få dei av. Så fekk me snø oppi dei og gjekk våte i føtene heile dagane.

Eg fekk svært lite skule dei 7 åra, og tidt bytte me lærarar. Ein haust vart me lærarause og fekk ikkje att lærar før til jul. Då fekk me ein gamal ungkar på over 60 år. Han var godslig og snill og gav oss bare to-tre liner i leksa kvar gong, og han sa ikkje noko om me ikkje kunne dei få linene. Så hadde me så herleg lange friminuttar, minst ein halv time. Han togg tobakk og sputta på golvet, aldri lufta han ut, og så fyrte han i omnen og kokte seg kaffi, så varme dagar vart det som i eit

drivhus inni stova. Han sovna i timane, og då han vakna, geispa han godt og tok seg ein kaffikopp. Han sette seg attmed dei største jentene og kjende dei på brystene. Men då tok foreldrene borna sine ut or skulen og kravde at læraren skulle setjast av. Det kom til skulestyre, og lensmann reiste kring i skulekrinsen og tok opp vitneforklaring av borna. Læraren sende eit langt forsvar-brev til skulestyret. Mellom anna skreiv han at han kunne ikkje lufta ut, for dei hadde kjørt lannkassen på vollen utanfor skulehuset, og det lukta så gruffullt. At han kjende på jentene, var bare ei stor løgn. Tvert imot passa han seg vel for å koma dei for nær, for dei var så fulle av lus. Saka drog ut månad etter månad. Ho gjekk gjennom fylkeskulestyre og kanskje alt til departementet. Han vart ikkje avsett, før straks føre jul, og heile den tida hadde han full skuleløn, og me borna hadde mange deilige fridagar frå våren til over nyttår året etter. - Dei to siste åra eg gjekk i skulen, hadde me to flinke lærarar, og då lærde eg mykje.

Det var den 5. august 1914. Då kom ei jente frå byen og trefte mor, ho fortalde at nå hadde det brote ut krig mellom England og Tyskland. Dette spurdest fort, og bestefar kjørte med ein gong til byen for å kjøpa mjøl. Og nå kom bøndene kjørande frå alle kantar til byen for å kjøpa matvarer, så kjøpmennene rasjonerte ut litt til kvar. Bestefar kom heim med bare litt mjøl i ein sekk. Heile dagen gjekk mor og gret. Ho var redd at nå vart det krig i Noreg óg, og då måtte far ut og kom truleg aldri heim att meir, så sat ho att med mange små born, ein gamal far og ansvaret for heile gardsdrifta. Dagen etter reiste far til byen. Då fekk han ein full sekk med mjøl, og han kunne fortelja at Noreg hadde sagt seg nøytral i krigen, og England og Tyskland hadde inga interesse av å dra Noreg inn i krigen, og då letta det mykje. Me borna fylgde ikkje så vel med i krigsutviklinga. Me fekk ingen ting vita anna enn det som sto i avisene som me fekk ein eller to gonger i veka. "Oversikt i dag" sto det dagleg som overskrift i Stavanger Aftenblad. Men det var visstnok bare far som las dette. Krigen varde år etter år, det vart som ein vane, og me borna tenkte lite på han. - Ein dag me var i torvmyra, såg me ein stor zeppelinar som sigla nordetter langt ute i vest.

Så var det den 31 mai 1916. Det var ein varm vårdag med blå himmel. Eg og bror min heldt til oppå Tveita, ei beiteslette ovanfor vollen. Attmed gjekk den eine hesten og beitte så fredeleg, far hadde kjørt til Egersund med den andre. Me såg bestefar sto og spadde i ein liten jordepleåker han hadde laga seg til i brotet opp frå bekken. Då begynte det med nokre tunge dunsar langt ute fra sør: "Don - don - don - dondon don - don-don - don - dondondon don-don - don --" Slik heldt på utan opphald, sterkare og svakare etter som vinddraga skifta. Hesten vart vitskræmt, han dansa og sprang att og fram, oppøst og redd med hovudet i veret. Me såg bestefar stansa å spa, han heldt handa over augene og stirde mot sør. Så sette han frå seg spada og gjekk heim. Då vart me redde og sprang heim me óg. Heime sto bestefar og mor og snakka med nokre av gardsfolket. Og me såg at dei var redde. "Mor, kva er det ?" spurde me. "Det er krigen me høyrer, det er kanonskot," sa ho. I den tida hadde me verken telefon eller radio, så me fekk ingen ting vita. Var det tyskarane som ville hærta Noreg og hadde kome i kamp med nøytralitetsvakta ? Me fekk ingen ting vita før far kom heim att. Då fortalde han at det var eit sjøslag langt ute i havet. Folk frå byen sprang oppå Varberg, ein fjelltopp ovanfor byen, og speida med store kikkertar ut over havet, men dei såg ingen ting. Me høyrde kanonskota turevis ut etter kvelden, og då me hadde lagt oss og det vart roleg og lytt i lufta, då høyrde me kanonskota så tydeleg. Men så vart det stilt. Det vart fortalt sidan at glasruter klirra av kanonsmellane milevis inn i landet. - Dette var det kjente Jyllandsslaget.

Kring året 1900 kjøpte staten opp rundt rekna 100 km² av Hetlandsfjellet og planta furu og gran. Då trea var omlag 1-2 m. høge, kom det ein invasjon på millionvis av furspinnar-larvar som åt opp barnålene og heldt på å øydeleggja store områder med skog, Det var tre som var heilt snaude for bar og hadde visna. Larvane var grågrøne på farge med svart hovud og låg som ein krans kring greinene. Med same me kom bort til dei, reiste dei alltid opp framkroppen alle med ein gong som ei helsing. I juni leigde staten over 30 born frå grannegardane som skulle "drepa makk" som me sa. Me fekk kr.1,50 for dagen. Me tok kring greina innanfor makkane, drog til oss og klemde sundt makkane så den grønne væska rann mellom fingrane våre og hendene vart seige og svartflekkete av

furuarpiks, og det lukta som furunåler både av makkane og hendene våre. Slik fór me over grein for grein og frå tre til tre. Det var far som hadde tilsynet med borna. Men ungar er ungar kvar dei er. Munnen sto aldri stilt på dei, og dei vart snart leide og vasa seg bort med andre ting, og så måtte far skjenna og ropa: "Nå må de arbeida." Me var heldige, det kom ikkje ein drope regn dei 14 dagane me drap makk.

Far fekk lov av staten for ei billeg avgift å sleppa kyrne på beite i planteskogen og i fjellet om sommaren. Kvar kveld kom dei heim åleine til rett mjølketid. Men ein kveld kom ikkje ei ku heim, så me skjønna at det måtte ha hendt henne eitkvart. I to dagar gjekk me og leitte kvar på sin kant over heile fjellet. Så gjekk eg langs etter ei myr, då fekk eg auga på eit raudt kuhovud i eit søylehol i myra. Der sto kua til midt på magen i kaldt myrvatn. Slik hadde ho stade i to døgn, stakkar. Eg sprang oppå næraste fjelltoppen og ropte alt eg kunne: "Funne kua! - Funne kua!" "Kua, kua, kua," svarde dvergmålet att frå fjell til fjell. Eg ropte gong på gong, og endeleg svarde det langt borte: "Kor ?" - "Geitamyra! - Geitamyra!" "Myra, myra, myra," svarde fjella. Langt om lenge var me alle samla i Geitamyra. Då tok me til å få kua opp att. Far sleit i hovudet, to sleit i halen alt dei kunne og *ein* hoppa uti søylehola og fekk framføtene hennar oppå kanten og skuva på under magen, og då fekk me henne opp. Far reiv gras og myrmose og turka henne rein for søyla. "Nå må de skunda dykk heim og gå på slåtten, eg skal koma etter med kua," sa far. For kua måtte heim og få mat og kvila.

Etter nyttår 1918 fekk me spanske sykje, "spansko" som me kalla henne. Me vart sengeliggjande hardt sjuk alle i huset anna enn far, han var frisk og stelte med alt både i fjøset og i kjøkkenet. Mor låg hardt sjuk ei veker tid, men så bestna ho til att og gjekk oppe. Men eg vart sjukare og sjukare. Eg låg som i ein døs og pusta tungt og hardt. Men eg var merkeleg klårtenkt inn i mellom. Eg undrast på koss det kunne ha seg at når eg pusta inn, trekte magen seg opp, og når eg pusta ut att, seig han ned att. Eg trur eg låg slik og stridde i to dagar. Eg kunne ikkje leda meg eller sjå opp, men eg høyrde far og mor sto oppover meg. "Nå døyr han," gret mor, men eg trudde ikkje noko på det, for eg *visste* at eg skulle få leva. Visste ikkje mor at eg skulle verta frisk att og få leva lenge ? undrast eg. Eg minnest ennå då eg tok til å pusta roleg og normalt att, så nå bar det opp att frå grensa mellom liv og død. Men ennå låg eg i fleire veker før eg kom ut or senga. Men då sommaren kom, var eg heilt frisk att. Då sprang eg berføtt ute og hadde det gildt og var med dei vaksne som slo i fjellet.

Me borna måtte hjelpa til å arbeida så snart me kunne. Me hjelpte mor med husarbeidet, bar inn ved og vatn, skrelde jordepla, vaska opp etter måltida, sveivde kinna så me skulle få smør og passa på minste barnet. Eg minnest då han kom til verda. Dei fortalde til meg at bestefar hadde funne han i marka og bore han heim i ein sekk på ryggen. Mor var sjuk då, så ei kone på garden kom og stelte den litle.

Om våren såg me om sauene og lamma. Ein dag samla me saman sauene i marka og jaga dei inn i fjøset og hjelpte til då dei vaksne klyppte dei. Så heldt me lamma mens far merkte dei i øyrene med ei saks og hadde på dei klave med namnet hans innstempla, for nå skulle dei jagast opp til høgheiane der dei skulle gå på beite heile sommaren saman med mange tusen andre sauer. Me hadde tidlegare gjort ferdig vårvinna, sått kornet. Då me sette jordeple, pløygde far opp ei plogferd og me sette jordepla i veita. Neste før han pløygde opp, velta han molda over og me sette så i den nye veita. Då vårvinna var ferdig, skar me torv. Eit par vaksne karar skar torvene og kasta dei opp or grova, mens tenestjenta hjulte dei bort på ei hjulbår og la dei utover marka til turk. Me borna bar dei bort med greip eller med nevane. Det var ei sterk, frisk lukt av det nyskorne torvet. I det brune torvmyr-vatnet levde det eit utal av insekt og larvar, og oppover svirra store augnestikkarar. Når så torvet hadde turka på øvre sida, reiste me to og to saman som eit hustak med dei turre sidene inn. Sidan då det var heilt turt, hadde me det inn i små torvløer som sto på ein turr stad i myra. Dei hadde ikkje vegger, men taket låg på fire stolpar.

Så begynte den lange, harde slåtten. Me tok til straks etter jonsok og slo eit par veker i fjellet, så kom vollslåtten heime, og då me var ferdige med den, slo me att i fjellet alt til skuren om hausten. Då dei vaksne slo på vollen, var me med tenestjenta og breidde høyet utover. Dagen etter snudde me det, og før dogget kom om kvelden, rakte me det saman i lange rolvar. Såg det ut til å koma regn, sette me det, laga såter. I godver kasta me såtene, og når høyet var turt, kjørte dei vaksne det inn i løa med slede, og me borna var på "svolet" og drog høyet inntil veggen og jamna det til utover romet. Var ikkje høyet heilt turt, kom bodet frå far: "Kvart strået innåt veggene!" For der turka det av vinddrag mellom rivene mellom borda i løveggene. Det var eit hardt arbeid å vabba i det mjuke høyet og slita på det tunge høyet, det var bare så sveitten rann. - Staten hadde som nemnt, planta i Hetlandsfjellet, men dei planta ikkje i myrane for jorda var for sur der, så me fekk lov å slå der dei ikkje hadde planta. Mannfolka slo oppetter bakkane og på myrane, tenestjenta og me borna rakte høyet saman og breidde det til "kvirlar" der høyet turka. Me verken rolva eller sette i fjellslåtten. Me slo og snudde det daggamle høyet før middag. Så sat me kring grautfatet og åt med kvar si skei or same fatet og drakk mjølk attåt som hadde stade i eit spann i kaldt bekkevatt. Etterpå kvilte me middag, då låg me på marka med huver og plagg over ansiktet og fekk oss ein halvtimes høneblund. Etter på høydde me det høyet me hadde snutt. Me laga til høybyrder som dei bar inn i små høyløer, eller me laga til høystakkar. Eg har mange gonger stade på stakken, jamna til høyet kring stakkstonga og trøtt det til. Det lukta så friskt av det nyslegne, turre rusthøyet, me kalla det. Kor me gjekk vart me plaga av små svoltne fluger som surra i ringdans kring hovuda våre heile dagen. Og om kvelden fekk me ikkje levande fred for mytta (knotten), dei saug og brende over hals og hovud, så me stod meir og klådde oss enn å arbeida. Det trefte at me måtte gå rett heim føre tida.

Om hausten batt me kornband når dei vaksne skar. Så hjelpte me til å binda dei opp i staur. Og når kornet vart turt, kjørte me det inn i løa. Far la banda fint til og eg sende dei til han. Ein opphalds dag uti oktober eller november, treskte me kornbanda. Me hadde ei snorskive på kvernkallen og ei tau-snor frå denne snorskiva til snorskiva på treskemaskinen, så det var altså vatnet i bekken som dreiv treskemaskinen. Då var me på "staen" og sende banda til den som løyste opp "benelen" og gav banda til far som la i maskinen. Ein annan tok halmen, rista or kornet og la halmen bort. Treskemaskinen dundra og sveiv så det rista i løveggene, og svart støv stod som ei sky om oss, serleg om dei som stod attmed maskinen. Etterpå rensa me kornet med rensemaskin for agner, støv og halmstubbar og hadde det blanke kornet oppi sekker. Bestefar bar sekkene ned til kverna og mol kornet til mjøl. Der kunne han sitje og mala langt ut etter kveldane, og så kom han heim, kvit av mjøl i hår og skjegg og på kleda. - Så snart me hadde fenge kornet i hus, tok me opp jordepla. Somme gonger pløygde far opp eplestilkane, og så låg me på fire i molda og henta epla frå dei omsnudde eplestilkane. Andre gonger var det ein som spadde opp stilkane med greip og to som henta. Første dagane i september fekk me heim att sauene frå heiane. Gjætarane sanko dei saman i heiane og dreiv sauedrifta til skiljestaden på Vikesdal, og så møtte eigarane fram og henta kvar sine sauer og jagte dei heim. Ei tid etter selde me dei fleste lamma og dei gamle, tannlause sauene til slakthuset i Egersund. Så tok me heim "avfadlet", det var hovuda, føtene og innmaten. Og nå fekk me eit svært arbeid med å skålde og svi håret av hovuda og føtene og laga innmaten til pølser. Me slakta og nokre sauer heime og salta kjøtet ned i tønner. - I august søkjer ålane til havs frå fjellvatna. I mørke månelause netter fylgjer dei vass-straumen ned bekkene og elvane mot havet. Då fanga me dei. Bestefar hadde laga til ein "mær", som ein djup sekk av nett. Han let vatnet i bekken renna oppi han, og då ålane fór ned bekken, kom dei oppi mæren og slapp ikkje or att. Me drog skinnen av dei og mor skar dei sund i molar og steikte dei i panna. Det var den beste middagen eg fekk. I oktober gjekk auren på bekken for å leggja rogn og mjelke. Då stengde me av vatnet og tok fisken med nevane. Det hende at me bar heim ei heil bøtte med aure.

Om vinteren var det helst me borna og tenestjenta som stelte i fjøset, mjølka, gav krøtra mat og tok ut hevda. Sauene gjekk ute den meste tida av vinteren og fann mat i einrar og lyng, for heimen min ligg så nær Jæren at me får lite snø. Om det kjem ein del snø, plar han ikkje liggja så

lenge. Me hadde sauene inne om nettene og gav dei høy kveld og morgon. - Når mannfolka hadde tid, skov dei bork av raun og eik og braut sund smale kvister og gav kyrne. Dette skavet sparde mykje på høyet. Bestefar sat inne i daglegstova og skov. Då han var borte, skov me i fjøset. - Når vatna og myrane var sterke og det var snø, kjørte me heim på slede torvet or myra og rusthøyet or fjellet. Og me borna hjelpte til med alt dette. Bestefar var så flink med nevane. Om vintrakveldane heldt han til inne i daglegstova, for der var lyst og varmt. Han hadde hoggstabben ståande inne i stova og arbeidde kiper, sledar, hjulbår, mærar og tresko til alle i huset. Han lapte lérsko og vølte hesteselar, ja, han sette jamvel saman sunde steintøyfat med ståltrådharar, og kom røykjepipa hans bort, lodda han til ein blikkstilke på ei fingbjør og røykte.

Men det var ikkje bare arbeid og strev for oss borna, me hadde óg mykje leik og moro, serleg då me var mindre. Om vintrane rann me på skeiser på vatnet. Uti vatnet ligg to små holmar. Om kvelden sette me ild på lyngen og graset som voks på holmane, og då lyste det raut hit over isen i den mørke kvelden. Var der snø, rann me på kjelke ned bakkane. Me hadde ikkje ski, for det var sjeldan det var godt skiføre. Om kveldane gjorde me ymse inne-leikar, me tok blindingstjuven, gøynde belte og løyste vedrunjen, då batt dei saman hendene mine på ryggen, batt saman føtene og knea og la meg ned på golvet, og så skulle eg prøva å koma på føtene att. Me spelte knappar (mølle), teikna og skreiv og las kvart ordet i Norsk Barneblad. Somme søndagar samlast me mange born og gjorde mange ute-leikar, og då var gjerne vaksne med. Her reknar eg opp kva leikane heitte: Slå ball, tikkast, bomma, dundra, tri mann i vinden, slå på ringen, siste mann ut, slå kil, slå på pinnen, jeppa, stikka holt og prega suggo. Då me var mindre gjorde me kjerringa med staven, bru bru breia, eg gjekk meg over sjø og land, setja neper og hoppa til paradís. I skulen gjorde me ymse av desse leikane, og ut på våren når veret var godt, sat me på marka og munka med mablisar eller runde småsteinar.

Sommarhalvåret var ei herleg tid. Då sprang me berrfotte heile dagane frå midt i april til langt uti oktober, så det sparde mykje på sokkar og tresko. Føtene fekk så tjukt skinn under, mest som lær, så me kunne springa i fjell og utmark i stein og lyng utan å verta sårfotte. - Gildast hadde me det ved bekken. Me laga til ein kall som sveiv dag og natt heile sommaren. Me la ei snor frå kallen til ei tom trådsnelle på ein ståltråd, og då sveiv ho. Så la me ei snor frå denne snella til ei onnor snelle og hadde då snora i kross, då sveiv ho den andre vegen. Men gildast var ein trehammar som bankte mot botnen på ein blikkboks. Eit vasshjul dreiv denne bankegreia. I stille sommarkveldar hørde me alt heim koss hammaren bankte taktfast på blikkboksen. - Elles om sommaren henta me mikkelsbær og tytebær som me selde i byen. Om hausten sette me opp snarer og pinnefeller og fanga starar som me selde. Til lokkemat hadde me raunbær.

Då eg konfirmasjonsdagen gjekk inn i kyrkja, var eg ein unge, og då eg kom ut att, var eg vaksen. Då eg var unge, gjekk eg alltid med knebukser, dei rakk bare til kneet, men etter konfirmasjon skulle eg ha lange bukser. Slik var det med jentekjolane óg. Nå var eg godteken som som vaksen, så nå fekk eg vera med ungdomen på dans og uteliv om søndagskveldane. Men dermed var det slutt med all leik og lediggang. Nå måtte me arbeida frå tidleg om morgonen til seine kvelden. Men tenk, nå var det ofte gildt å arbeida. Straks etter eg var fødd, kjøpte far ein slåmaskin, sidan fekk me høyvendar og hesteriva, betre plogar og horver. Men det var mange jordfaste steinar og steinrøyser i dei gamle vollane, så det var mange stader me ikkje kunne bruka desse maskinane. I milde, snøause vintrar skaut me nå sund steinane og kjørte dei på røysa, spadde om vollane og jamna til så me sidan kunne bruka maskinane. Og då me tok til å avla timoteihøy, fekk me mykje meir avling, så då vart det slutt med fjellslåtten.

Me dreiv ikkje med idrett, fotball og tevling, om søndagane, for då måtte me kvila så me var godt utkvilte til måndagen. Men det trefte me tok oss lange sykleturar til Egersund, Heskestad og Jæren, kvar sommar sykla me til sommarstemna på Dalheim fylkesskule i Helleland. Elles møtte me fram på 17.mai-festar og julefestar, der me kom saman med annan ungdom og hadde det gildt.

Sigurd Eikeland forteller:

I denne minneartikkelen vil eg stort sett ta med bare emner frå barndom og ungdom til omkring 20-års alderen. Etter den tid har eg vore busett andre stader i fylket og landet, og finn lite grunn til å ha eit ord med i laget om utviklinga i heimbygda reint lokalt. Dette medfører sjølv sagt at eg har grunnlag for samanlikning med andre stader i landet.

ELVA HAR DOMINERT

Ognaelva deler garden Eikeland i to, størstedelen av innmarka og utmark ligg på vest-og nordsida. Bruket vårt ligg nærast elva på nordsida av elva på eit lite platå. Dalen er flat i ei mils lengd, og det skal lite nedbør til før elva fløymer opp. Største flaumen "i manns minne" var våren 1910 under isgang. Heimen vår vart heilt omringa av grumset flaumvatn og isflak, og alle måtte røma. Dørene til fjøs og sauhus blei opna så dyra kunne gå ut om dei ville. Grannar kom med 4-5 hestar (det var ikkje båt der på garden) og på hesteryggen blei heile familien evakuert. Eg er yngst i flokken, og på sett og vis var eg med eg og - for dette skjedde eit halvt år før eg blei født. Om morgonen hadde ismuren brotna så dei kunne flytta heim att. Dei eldre søskena mine fekk varige minner frå den rideturen.

Dette var nok både første og siste gong at evakuering måtte til. Far og mor var bureisar og hadde bare butt der 6-7 år. Seinare opp gjennom åra har elvefaret blitt utvida og oppreinska. Ein av grunnane til flaumen var at 3-4 stader var oppmura fiskekjer som skrumpa inn elvefaret. Siste oppreinsking skjedde under krigen.

Denne nære tilknytning til elva sette varige minner i barnesinnet. Til alle årstider var det elva og brua over som i dagleglivet sto sentralt. Den var vasskjelda der far med "åk" over akslene i alt slags vær måtte hente vatn til folk og dyr. Der var staden for klesvask og for vasking av ull vår og haust. Der lauga me oss, og lærte å symje. Vatnet rant stilt, og hølane var ikkje særleg djupe, 3-4 meter. Ennå kan eg minnast første gong eg kasta meg ut på djupt vatn.

Stort inntrykk gjorde det på oss barna då søskenbarnet mitt fra Rekefjord stupte frå brua og ned i hølen. Han var vaksen og sjøvant. I ein annan djupare høl dukka han ned og festa tau rundt ein diger trestamme som me ofte hadde glant på gjennom blank stålis. Ruggen blei dratt på land med hest, og det viste seg å vere ei ganske frisk furu. Det ligg fleire slike ruggar på elvebotnen og må tyde på at elva for nokre tusen år sidan stykkevis har hatt eit anna får.

Ognaelva var i mine første leveår samlingsstad på søndagar om vinteren for ungdom av mannkjønn. Der sat me inne ved stoveglaset når det var sterk is og såg småflokkar på 3-4 med limaskeiser på beina kome skrevande ned over den svingete elva. Det er høge elvebredder av sandjord, så bare toppetasjen deira med hue på var synleg. Dei eldre brørne mine kjente huene, og kunne fortelje at der kjem den .. og der dukkar han opp... Underholdninga deira var helst plystring og lått... som av det eg seinare forsto skreiv seg frå kraftige historiar frå dagleglivet og «ungdomsmiljøet».

Dei fleste tok ein skeisetur heilt ut til Ognavatnet, nokre kilometer lenger nede i dalen. Nedanfor Ognavatnet er det fossestryk og ikkje varig is. Denne skikken med å samle på elva tok slutt omkring 1920.

Elva var og skuleveg for oss i den tida då isforholda var gode. Me hadde omlag 3 km. skuleveg, siste halvdelen utan skikkeleg kjøreveg. Då knyta me limaskeisene på og la i veg opp elva tidleg om morgonen før det var lyst. Mor var livande redd, og ynska at det kom regn så isen

forsvant. Me lærte oss tidleg å vurdera kvaliteten på is, og det gjekk godt. Namnet lima-skeiser skriv seg frå at det var ein smed i Gjesdal som starta opp med denne modellen. Skøyta var samansett av ei treplate for skoen, og ei stålplate på høgkant under. I stålplata var utskore så det blei to skarpe egg. Treplata hadde hol til feste for snøring.

Staten hadde kjøpt opp plantemark av garden Hetland, den nådde heilt fram til Ognavatnet. I denne blanding av lauvskog og små barskog treivst godt både rype, orre og hare. Elva og skeisene var gode å ta til når me skulle sjå til snarene. Eller me gjekk på heimelaga ski. Flokkevis av kvite, delikate ryper kunne flakse opp frå krattet. Dette var omkring 1920. Andre lommepengar enn det me skaffa oss sjøl med snarefangst om vinteren og starefangst om hausten, hadde me ikkje.

Innsatsen var sjølsagt på topp. Fangsten blei stort sett levert til Eigersund, og alle dei 5 oppsitjarane på Eikeland hadde ein stilltiande avtale om å ta med barna sin fangst når dei kjørte dei 3 mila til Eigersund. Gjekk det lang tid før nokon skulle til byen, stappa me nebbet eller kjeften full med salt.

Det var - og er - lite skog på garden. Einskilte stader der det er lauvskog har kvar oppsitjar sitt felt. Mest ettertrakta var bjørk, det var beste treslaget å lage tresko av. Far min kjøpte ofte kvistfrie fine bjørkestammar på skoggardar nede i Bjerkreims-dalen . Det var nok mange hundre par tresko han arbeide til oss 8 i familien.

Elveisen var og fin transportveg for trematerialar og brenntorv.

LAKSEFISKET

At Ogna-elva heilt frå oldtid har vore lakseførande, kan det ikkje vere tvil om. Øvste garden i dalføret heiter Laksesvela. Her blir elva oppdelt i bekker og altså ikkje lakseførande. Heilt frå barneåra høyrde me klage over at nede ved sjøen i Ogna var det folk som stengte elva ulovleg med garn så ikkje laksen slapp opp utan i storflaum. I dalen var ståande ynskje om sommarflaum så laksen kunne sleppe opp. Einskilte år kom den i store flokkar. Laksen går som kjent ofte i vannskorpa, så i dei beste laksehølane, t. d. Lammahølen, kunne det være mange laksefinnar å sjå. Her fekk eg som 12-åring største laksen min, den var ca. 4 kilo. Utstyret var meitemark og bambusstong utan snelle, og utan klepp eller hov. Det var bare rett på land med den etter at eg ei stund hadde sprunge fram og attende inne på land.

Om det var lakseoppsyn skal vere usagt, i så fall heldt dei seg skjult. Omkring 1920 var det i gytetida uvanleg mykje laks å sjå. Skulevegen gjekk stykkevis langs elva, over alt kunne me sjå laks som sto mot straumen og slo grop med den kraftige halen. Det liksom bobla og kokte over alt. Rundt steinar og moldbanker inne ved land stod det laks.

Ein dag mens me sat inne i skulestova blei det oppstyr. Ein av elevane ropte: "Nei sjå han". Alle storma til glaset, også læraren. Eit par hundre meter unna kom ein lang mann springande midt etter elva med ein "fork", eit gaffelliknande reidskap med mothakar på eit langt skaft. Han stakk og hogg til begge sider alt mens han sprang så vatnet skatt over heile skrotten. Til slutt fekk han fast fisk og vassa i land.

Dette var midt på blanke føremiddagen .Alle kunne sjå kven det var, men namn skal ikkje røpast. Så mykje lått og fnising i ein skuletime har eg aldri opplevt.

Om haustkveldane var det svært vanleg på denne tid at folk var ute og "lystra" etter laks og stakk den med fork eller ein diger krok festa på ein lang staur. Det har eg vore med på så mang ein gong. Som lys brukte me bjørkenever festa til ei splitt i stokkenden. Så slo me parafin (petroleum) på og sette ei fyrstikke bortåt. Straks flamma det opp eit stort bål av levande eld, nett det som fisk likar best. Laksar kom farande frå hølane omkring, tok ein sving inn mot flammen i sakte fart, og for så ut att. Då måtte stikkaren vere kvikk og hogge til mens laksen var nærast flammen. Var det

mange lakser samstundes, var det om å gjere å prøve få tak i ein stor. Å få slike beist på land, var ikkje alltid lett. Ein gong miste bror min fotfeste og laksen drog han med eit stykke utpå før han fekk nytt fotfeste. Laksen kom på land, den var 8 kilo. Tidlegare på sommaren mens det var mykje feit på kroppen, ville nok vekta synt langt høgare tal.

Var ikkje dette rovfiske og ulovleg? Sjælvsagt. Folk såg ikkje slik på det den gong. I den forholdsvis litle elva var det så mykje laks at bare ein liten prosent kunne fangast, Garnfiske og stongfiske var det få eller ingen vaksne personar som hadde tid eller nok interesse for. Dessutan høyrde me alltid fortalt - og les -at etter gytetida daua laksen på elvane, den gjekk ikkje til havet att. Korfor ikkje ta den før den daua? tenkte folk.

Tidene var dårlege og mange streva hardt med å halde auksjonshamaren borte. La det være eit forsonande moment når det var slikt matkammers utanfor stovedørene. At laksekjøtet ikkje er av beste klasse om hausten, hadde mindre å seie.

SKULEMINNER

Skulehuset sto omlag hundre meter frå elva. Eit av dei første skuleåra mine hadde me ein lærar frå Jæren, han var "halvgamal". Me visste ikkje då om noko som heitte sukkersjuka, og at det måtte mykje drikke til. Det me såg og fekk erfara var at det stod ei stor flaske med vatn på katetret. Han drakk støtt av flasken, og når den var tom måtte ein av oss gutane skiftast med å gå ned til elva og fylle flasken med vatn. Elvevatnet var reint og fint. Når me kom med flasken smilte han glad, sette seg godt til rette i stolen og drakk så det gurla. Så klappa han seg på magen og spurte: "Kan de sjå koss det minka på flasken og auka her?"

Skulen var to-delt heile mi skuletid, dette var på den tid det var lærarmangel i heile landet. Eg hadde 6 i alt, 3 av dei hadde lærarskule. Dermed vil eg ikkje ha sagt at dei utan lærarskule var mindre flinke pedagogar. Den første eg hadde var opp i åra og hadde vore lærar lenge i krinsen, ein streng type som ikkje var sein med å rive dei eldste elevane i øyra når dei laga uro og bråk. Han heldt god disipin.

Dei første 3-4 åra hadde me svartmåla tavler med treramme rundt til å skrive og rekna på. Minnest eg ikkje feil så stod det ei bøtte med vatn og ein svamp oppi framme ved katetret. Dit måtte me gå og vaske vekk bokstavane når tavla var full.

I friminutta var læraren/lærerinna med ute ein gong iblant når været var fint. Bare ein gong hadde me skuletur, det var ein fottur på nokre kilometer til ein fjelltopp ein fin vårdag før sommarferien. Turen var kombinert med timar i botanikk.

Skulehuset var gammalt og hadde to klasserom og kjøken. Hausten 1922 (eller 1923?) blei tatt i bruk nytt skulehus like ved det gamle. Der var betre plass både for elevar og lærar.

I LANDETS STØRSTE SAUEMILJØ

Bjerkreim er kjent som landets største sauebygd, Ognadalen har nok sin part av denne æra. Om laurdag- og søndagskveldane når ungdomen møttest var det sau og lammepret som dominerte. Jenter kom langt nede på lista. Som nemnt var heimen min bureisarbruk, bestefar delte garden og far fekk den parten som flytta lengst ut, samstundes med at det straks etter kom utskifting. Dette var lenge før det kom offentlig stønad til bureisarar, alt måtte betalast av eigen pung .

Bygningane var det vanlege: bustadhus, høyløe, fjøs for kyr, i enden var gjødselkjellar med høg steinmur rundt og tak over. Oppa gjødsla gjekk sauene på talle. Høy- og halmrusk som dyra ikkje ville eta blei strødd ut over til underbreidsle for sauene. Det blei varmt underlag, men kunne

stundevís bli for blaut. Gjødsla frá kyr og hest måtte som regel 3-4 gonger kvar vinter kastast ut over "sauelgvat", og då måtte lyng og kanskje halm vere klar til å dekkja gjødsla med. På denne måten blei gjødsla fast og litt gjæra når den skulle ut om våren. Både eng og åker fekk slik gjødsel, på enga kunne det bli mykje smårusk og kvist eller gjødselkumpar. Etter regnvær var det fast skikk å kjøre "ritlå" (harv) på eng for å finsmuldra gjødsla. Det var liksom ei harv laga av samanbundne bjørkegreinar, gjerne med steinar oppå for å gjera den tung. Denne kjøringa var ofte arbeid for barna, som dermed tidleg fekk læra å kjøra og omgås hest. Ut i juni var graset blitt så høgt at rusket måtte vekk, då var det å rake over med rive på heile enga. Arbeidet kallast "Å rø". Rusket blei lagt inn i gjødselkjellaren og blanda inn i den nye gjødsla om sommaren. Altså ei form for kompost, der alt blei nytta, og dermed ei ekstra god gjødsel neste år.

Ut i 1920-åra blei bygd eit sauehus til, så det nå var plass for 70-80 vinterfødde sau i alt. Omlag samstundes blei bygd "lannkumme" for gjødselvatn, då blei straks kugjødsla under sauene fastare å gå på.

Alle sauene hadde sine namn og me kjente ansiktene til kvar einaste ein. Når sauene blei para i november, skreiv me opp datoen og kunne då halde greie på datoen når kvar sau skulle lemme. Dei fleste lamma kom i april og blei født ute på innmarka eller i utmarka. Vårknipe med formangel var ikkje ukjent, og sauene måtte gå ute anten dei var dags ventane eller ikkje. Nokre kom til verda om nettene inne i hus. Ofte hendte det at ein sau eller to mangla om kvelden, og då var det oss ungar som måtte ut på leiting. Det var fast regel at for kvart lam me fant og fekk heim, skulle me få eit kokt egg, "lammaegg" heitte det. Me kappast på skulen om kven som hadde fått flest lammaegg. Var lammet nyfødt måtte det berast, med sauene etter i helene våre med trampande føter for å protestera. Lam som var nokre timar gamalt kunne oftast gå sjølv.

Sau og lam gjekk på heimebøen og beita i fleire veker og låg ute når været var lagleg. Annæringane (fjorlamma) blei jaga til utmarka og fekk klare seg sjølv dag og natt.

Det nygrodde graset er næringsrikt, så sauene kom til krefter att. Men ut i mai måtte dei til utmarka og var der til dei blei jaga til sommarbeite i høgheiane. Men det er ei anna historie som ikkje skal omtalast her.

Den som er oppvakse i sauemiljø kan aldri gløyme vårdagar med lam i kappsprang frå stein til stein, mens mora roper på avkomet sitt med kjeften full av nygroe. Gløymt er heller ikkje torvskurden på føresommaren når me hadde måltid rundt kaffigrua og sauene stakk innom liksom for å helsa på oss. I det heile var det noko lokkande med torvskurden både hos vaksne og barn. Slåttonna var meir som eit blodslit, både heimeslått og fjellslått. Torvskurden varte ikkje mange dagane og fall i tida mellom våronn og slåttonn mens det er lange dagar og mykje godver. Ei tid då ein mest kunne høyre det grodde, og då folk fekk unnagjort ting som lenge hadde stått på ventelista.

I Ognadalen er lite skog, derfor skar alle torv. Dette er grunnen til at folk ellers i Bjerkreim helst sa «Torveheia» om skulekrinsen her.

Eit minne frå torvskurden har spikra seg fast: Dei andre hadde gått til torvmyra 3-4 km unna. Me var brødlens og eg måtte vente eit par timar til mor hadde fått steikt brød. - Eg var yngst og var ikkje så mykje tess i torvmyra, tenkte dei vel.

Då mor og eg sat attmed bordet og såg sør over marka, skvatt eg til. Langt, langt borte - eit par mil unna, kom liksom ein lang stav sigande gjennom lufta mellom to fjell. Me hadde avisa "Rygja Tidende", den les alle i huset frå topp til tå. Der hadde eg sett bilete av luftskip, og ropa straks: "Et loftsjeb". Etter eit par minuttar seig staven bak fjella på andre sida av dalen og blei borte. Eit utruleg syn for barnesinnet.

Det var ein tysk zeppelin som var på speiding og fylgte Jærkysten nordover. Årstalet trur eg var 1918-1919. Eg har sett noko litteratur om denne flyturen, men kan ikkje finne det nå.

Det var eit par rappe gutebein i tresko som for avstad over stein og lyng til torvmyra både med nybakt brød og nyheten om zeppelinaren. Frå myra kunne dei ikkje sjå der luftskipet hadde fare.

Eg har alltid interessert meg for været, kanskje det var grunnen til at eg glante mykje til vers. Faktum er at eg fekk sjå to andre flytypar i dei næraste åra etterpå. Ein skumringskveld med skodderregn såg eg plutselig heime frå gårdsplassen ein rund diger ball oppe i lufta mot nordaust. Den forsvant for synet bak Laksesvela-fjellet. Ballongen kom ikkje lenger enn til utkanten av Stavanger, der datt den ned. Også denne kjempa har eg lese noko om, trur at den drog på ein lang kjetting som sette fyr på eit hus.

Konfirmasjonsdagen min hausten 1925 var eg den einaste på garden som fekk sjå 5 marinefly frå Horten fare forbi nede ved Ogna nett i det same luftromet som eg hadde sett luftskipet. Det var den svære motorduren som gjorde at eg oppdaga dei.

Det mest uhyggelege eg har opplevd var ein sommarmorgon i konfirmasjons alderen då eg skulle jage dei 8-9 kyrne over brua til beitet på andre sida, Mens både kyrne og eg var midt ute på brua, svikta eine brukaret så brua, seig ned mot eine sida, og låg på skrå med omtrent 30 graders vinkel. Alle datt ut mot det spinkle rekkverket av jern,men det heldt, elles hadde me ramla i ein haug ut i hølen under, der det var 2-3 m. djupt. Eg fekk krypa over kyrne og kom meg fri. Så var det å lirke fri den eine etter den andre så dei kunne krabbe seg over brua.

FJELLSLÅTT MED HAVSYN OG MYGG

Slåttonna var liksom delt i 3 periodar. På grunn av sauebeitet på vollen om våren,måtte det bli sein slått der. Ingen skade var skjedd: fjellgraset var framifrå smakfullt og næringsrikt tidleg i juli, derfor var det heldig å ta eit par veker på fjellslått før heimeslåttan tok til.

Fjellslåtten til Eikeland ligg i grenseskilet til grender i Ogna, minst ein time å gå kvar veg til dei slåttene som ligg lengst unna. I heile dette århundret har det vore skikk og bruk å gå heim om kvelden, kyrne måtte molkast og det var barn og gamle som måtte ha tilsyn. Lenger tilbake er det mogleg at nokre av slåttefolket låg i høystakkar eller høyløer eller kanskje under steinhellerar utan å gå heim kvar kveld.

Fast skikk var at ein eller annan i familien ein søndag i slutten av juni tok ein tur til fjells og såg etter kor langt graset var kome.

Fast regel var å slå graset kvart fjerde år. Høymengden blir større for kvart år, men gjekk det meir enn 4 år, ville det bli stor prosent av kvist og næringsfattig rusk med.

Det er sikkert ikkje mange i dag som kjenner til korleis ein kan fastslå kor mange år det er sidan ljåen for over ei grastue. Planten *pors* gir svaret: For kvart år veks det ut ny stamme med greiner, det er bare å telje åringane nett som på eit bartre. At avlingane veks år for år, kjem vel av at det blir meir gras som visnar,og dermed gjødsjar og lunar planten.

Dei som hadde høyløer hadde ein god plass til måltider og kvild, særleg i uvær. Eller under ein hedler. Tørreiner er fint til å koke med,og det var fast skikk å samle slikt brensel.

Under første verdskrig, vistnok i 1917 eller -18, fekk me av ein slektning eit heimelaga telt av amerikanske kveitemjøsekker. Tett og sterkt, av typen spisst 4-mannstelt med stong i midten. Dei eldste brørne mine hadde vore på sildesjau i Eigersund om vinteren og kjøpt ein primus. Frå då av hadde me det langt betre på fjellslåtten enn dei andre folka på garden. I alt blei det slete ut 3 telt før fjellslåtten tok slutt omkring 1940. Det eine reiv hestar sund.

Mine første minner frå fjellslåtten var vistnok i 1916 eller 1917. Me slo på ei av slåttene

lengst unna, oppe på Sønnheifjedlet. Det var første gong eg såg *havet*, strekningen var utanfor Eigerøy og Sirevåg. Dei vaksne fortalte at det var krigsskip som kryssa utanfor kysten, på den tida var det urolegt i Nordsjøen.

4 år seinare slo me på same slåtta. Dei vaksne hadde ofte snakka om kor fin utsikt det var over sør-Jæren oppe frå Toskarfjedlet litt lenger vest. Dit måtte eg, men det måtte skje mens dei andre kvilte middag i teltet, det var ikkje tid til slikt i arbeidstida. Å gå dit var fleire kilometer kvar veg, men eg vil ikkje ha vore turen forutan. Der ute i synsranda låg heile stasen, med kvite hus mellom grøne jorder, og solblankt hav bakom. Med båtar av alle slag, både med segl og røyk.

Far kunne ikkje syngje stort likare enn når ein katt mjauar. Når han var på fjellveg - eller sat utanfor teltet og kveikte pipa - då kom lydar fram som røpa at han var i sitt ess. Frå han arva eg fjellmauren i blodet - den beit seg fast under fjellslåtten.

Under spanskesjuka i 1918 låg alle oss andre til sengs, bare far slapp unna. Han påsto alltid seinare at det var pipa som hadde berga han.

Maten me hadde med på slåtten var: eit spann med havremjølsgraut. Flatbrød til soll høyrde gjerne med, og sur mjølk. Dette var måltidet midt på dagen før middagsluren. Dei andre måltidene var kaffi og brødmat. Om kvelden fekk me middag heime.

Ein skarve sledeveg førte til fjellslåttene. Første del av vegen var felles for 3 av oppsitjarane, her var det mange steinklopper over myrar og bekker. Dei må ha vore gamle, med djupe merker etter kvasse hestesko og glattskura stein av sledemeiar. Første dagen blei mat og utstyr frakta på slede, det var slutt med kløvhest mange år før. Men hestane var med, der fekk barna sitjeplass.

Ei "rakstejenta" kunne rake så fort som to slåttekarar slo. Graset blei lagt i lange strimlar der det var mest lagleg seinare under høyinga. I varme soldagar i juli kunne det hende at gras som var slått om morgonen kunne høyast om kvelden.

Mange gonger har eg sett at når me raka graset saman ved høying, skvatt det opp ormar som hadde gøymt seg under høyet.

Alle oppsitjarane på garden hadde ei eller fleire høyløer, dei var gjerne med trevegger og takstein, eller kanskje bare vegger av risgreinar. Noko av høyet måtte "stekkjast" dvs. lagt opp i stakk. Ved høying til løa, kom sleden til god hjelp, for høytransporten blei lenger. Høystakkane blei plasert i sentrum der høyet låg, og same staden brukt år etter år. Då kom som regel i bruk «byratóget», tauet som høyet blei snørt inn i og frakta bort på ryggen. Me måtte tidleg lære oss til bære høybør, og kome opp på beina utan hjelp. Til ein vanleg stor høystakk blei rekna 7 store borrar.

Å stå oppe på stakken og ta imot høyet og trække det til, var arbeid for barn og halvaksne. På toppen av den spisse høystakken ble lagt to lange smale torver i kross, dei blei skorpe ut av seig myr, og spidda gjennom stakkstonga.

Etterpå var det sport i å kunne hoppe ned frå toppen utan å skade seg sjølv eller høystakken. Seinare på hausten før snøen kom burde helst klynga av høystakkar gjerdast inne så ikkje dyr gjorde skade.

Når vinterføret kom, då var det å få høyet heim. På vanlegt godt føre kunne det tas 1 stakk på kvart lass. Under gode forhold kunne det tas opptil 2 stakkar. To turar til dagen var det vanlege. Mange år hadde me 50-60 lass å kjøre.

Fjellhøy kan være så mangt kvalitetsmessig sett. Far fortalte om ein gamal mann på ein av grannegardane i dalen, han sa at når han ga kyrne høy frå ei viss fjellslåtte - "då kan eg sjå kor det aukar i mjølkebøtta". Han meinte høyet der var betre enn enghøy.

Tidleg blei me opplærte i at myrar med mykje *Rome* på (*Narthesium ossefragrum*) kunne me la vere å slå. Dyra likte ikkje graset, og arbeidet var bortkasta. Her kan innskytast at seinare

professor [PERSON] i 1920-30 åra heldt seg på Laksesvela i mange år og dreiv granskingar omkring denne planten og sauesjukdomen *Alveld*. Han fant tydelig samanheng. Fjellbeitene mellom Ognadalen og Jæren såg ut til å vere særleg utsette både med Rome og Alveld.

Det mest skremande med fjellslåtten var stille, varme kveldar med "mytt" (mygg) eller knott. Reine torturen! Titt og ofte var me freista til å kaste orvet og riva og ta på heimveg. Glytta kanskje bort på grannane for å sjå kva dei gjorde- det var litt flaut å gje seg for desse småbeista. Men det hendte at me måtte gje opp.

Regn og vind var ein annan motstandar det sto respekt av. Me som hadde telt var betre stelt enn dei som slo på slåtter der det korkje var løer eller hedlerar. Når dei måtte ryme heim, kunne me krypa inn i teltet, tenne primusen og koke kaffi. Gjekk regnveret over, var det ut igjen, og då beit ljåen ekstra godt.

Sommaren 1923 står i minnet som regnfull og kald. 1925 derimot var tørkesommar med tome bekker og ljå som streika.

Gamle og eldre folk hadde eit uversplagg dei brukte i slåtten, det var laga av sauskinn utan ull. Skinnet skulle dekkja rygg og aksler, derfor heitte det ryggskinn. Det hadde krokjar eller snoring framme på brystet og hadde hol til armene. Plagget hadde vistnok svært lang tradisjon i dalen. Ellers var vadmål mykje brukt av eldre folk både til kvardag og helg. Ein gamal heiegjetar sa at tett vadmål var beste plagget dei hadde mot uver. Det var mest like tett som oljehyre.

Når me kom heim om kvelden var det først å ta inn kyrne og molka. Så kom middagsmåltidet. Me gledde oss ekstra dei dagane det var feitt, kokt flesk, kokt i grønsaksuppe.

Før eg blei stor nok til å vere med på fjellslått måtte eg ofte avstad til ein bærbakke ikkje langt unna og plukka Mikkelsbær til mor. Det er det lyseblå bæret som er større enn blåbær. Ho laga suppe av det eller til andre ting i middagsmaten.

Som nemnt var fjellslåtten oftast inndelt i to periodar: før og etter "vodlaslåtten" (engslåtten). Før 1920-åra hadde ikkje alle slåmaskin, då var det å gå i "skårar", mann etter mann. Ljåen bit best i vått gras, slåmaskin vil helst ha doggfritt gras. Ljåslått var det mykje av også på heimejorda, dette høyet blei ofte lagt for seg sjølv i løa og brukt til sauene.

Dei gamle løene utan oppkjørsel har vore opphav til mykje blodslit i slåttonn og skurdonn. Ei slik løe var vår. Ein varm sommardag med stapping av høy oppe i mønet er minner som formørker barndomsheimen for så mange. Lyse minner er det heller ikkje frå ljåslått i solsteik på tørr elvebakke der graset er finnskjegg, stort og anna styggedom som heller ikkje dyrekjeften bryr seg om.

Fjellslåtten til Eikeland og nokre andre gardar i dalen grensar i vest til Hagavatnet. På andre sida av vatnet ligg utmarka til gardar som høyrer til i Ognå gamle kommune. For mange år sidan fekk eit elektrisitetsverk i Ognå rett til å lage stem i sørenden av vatnet og ta ut vatn. Eit er sikkert: finare drikkevatt er det vanskeleg å finne.

HAUST OG MATSTELL

Sigd og ljå var einaste hjelp i skurdonna. Korndyrking har ikkje vore stor her i dalen på grunn av stort husdyrhald. Tørking på staur eller skruv var brukt, ikkje hesjing.

Trøsking med tust var eg med på som gutunge. Seinare blei kjøpt ein trøskemaskin som to karar drog med hand. Arbeidet var tungt, men effektivt. Dei andre grannane hadde vasskraft frå bekk og vasshjul, overført på ein tjukk ståltråd mange hundred meter fram til løeveggen. Seinare blei både handmaskin og vasskraft erstatta med bensinmotor i 1920-åra. Elektrisk kraft kom ikkje

før etter siste krig.

Potetopptakinga skil seg lite frå det vanlige rundt om i landet. Det var spade, så vanleg plog og etterpå potetopptakar av ymse slag.

Den store festdagen i første halvdel av september var "skiljedagen" når sauene kom attende frå fjellbeitet i høgheiane omkring Sirdal og Setesdal. Heilt frå me var små gjekk me og talte på fingrane kor mange dagar det var att til dei kjente saudefsa kom heim. På skulen var det fast samtaleemne i mange veker. Tidleg om morgonen skiljedagen var det å krype opp i kjerra og bli med til Vigedalmoen der saudefrifta blei skilt. I boka "Driftesmalen" som eg skreiv i 1966 er denne gamle driftsforma i jordbruket i landsdelen handsama, og eg vil vise til det som står der.

Grøfting og nydyrking var gjerne haustarbeid. Grøftene våre var kanskje litt utanom det vanlege. Ei flate nede ved elva blei snudd med spade. Først måtte det lagast grøfter, men kor skulle steinen kome frå?

Heller ikkje trestokkar eller greiner hadde me. Derimot var grastorva sterk og seig, med stort innhald av finnskjegg (*Nardus Stricta*). I botnen av grøfta blei spadd opp med heimelaga trespade ei ca. 10 cm. breid spalte, og ei torve med graset vendt ned lagt ovanpå. Dermed fikk vatnet god plass under torva. Grøftene er nok ikkje særleg varige. Seinare fekk me andre grøftematerialar.

Under første verdskrig var det tvangsploying av jord, ein gardbrukar måtte ha som open åker ein viss prosent av samla dyrka jord. Dette førte til at mange måtte fram med plogen, sjølv har eg hatt til arbeid å kjøre hesten mens ein vaksen bror styrte plogen. Læreren og ein medhjelpar reiste rundt og målte opp jordene og såg m.m. etter kor mykje korn det var i bingane.

Når nokon felte tenner var det mor som sette sytråd på og rykte tanna ut. Litt vanskelege tenner å få ut måtte [PERSON] ta seg av. Han hadde ei god tang.

Mor kunne være nærtakande for mange ting. På eit felt var ho sterk: ho klarte godt å sjå blod. Ein av grannane var ekspert i å slakte gris, og når han stakk grisen, stod ho klar med kjerald og trevisp, samla opp alt blodet og vispa det. Det blei mykje god mat av.

Ein vaksen gut i grannehuset hørde til "blødarer", dvs. blodet koagulerar seint og kan være vanskeleg å stoppe. Ein dag fekk han sterkt naseblod så folket i huset blei vettskremte og for på dør. Dei kom til mor og ropa om ho kunne hjelpa. Ho sprang avstad og fekk stoppa blodet. At ho såg fæl ut etterpå, er naturlegt.

Slaktetida om hausten skaffa kjøtmat til langt ut på året. Det blei salta og tørka. Innmaten blei tatt godt vare på, storparten blei til "mårpølse", som blei hengt rundt omnen inne i stova og tørka til spekemat. Den kom på bordet både som kokt og steikt.

Før folk fekk komfyr med steikerom i, var det jerngryte som var steikeplass for brød. Grytekake, heitte det. Den som kunne kunsten laga god vare.

Poteter utgjorde då som nå ein stor prosent av middagsrettene. Av grønnsaker var det nepe, seinare kom kålrot. Gulerøter var litt sjeldnare hos folk flest, det same var hovedkål og rabarbra. Potetene blei ofte koka i kjøtsuppe, ein god skikk som eg seinare har halde vedlike.

Eit minne har festa seg: Den legendariske dyrlege [PERSON] i Eigersund skulle til Eikeland i praksis - og tinga seg at han måtte få poteter kokt i kjøtsuppe.

Fiske i bekkar og delvis i elva gjekk på omgang mellom oppsitjarane. I bekkane var fiskekjer, laga av småmaska netting med trerame øverst. I mørke augustnetter under flaum søkjer ålen mot havet på sin seinare mystiske vandring rundt om i verdshava. Då kunne kjeret mest være fullt av ål og aure. I vår familie var det ingen andre enn far som lika ål, han fekk den helst kokt for å sleppe den sterke lukta under steiking. I fleire av grannehusa bruka dei feit ål som "dott" i kompa. Dette må være litt utanom vanlig oppskrift. At kompa blir smakfull, treng ingen tvile på.

Eit anna særdrag i matvegen: Ein sommar like etter konfirmasjonen min var eg i arbeid hos ein av grannane. Besteforeldra i familien brukte skeier av horn. Måltidene hadde me ofte ved langbord nede i kjellaren, der var svalt og godt. Grautfatet stod midt på bordet og kvar stakk med skeia si opp i fatet og derifrå til munnen, eller kanskje først innom kvar si mjølkeskål. Etter måltidet slikka bestefaren av skeia og stakk den opp under taket på ein fast plass. Enkelt og praktisk, den trong ikkje vaskast kvar gong, meinte han. Skeia har eg seinare fått av svigerdottera i huset. Eit fint handverk, truleg laga av kuhorn langt attende i tida.

Det var kar som kunne fortelje frå gamle dagar, hadde eg då hatt opptakar og fått med "slåsene" hans når han og eg sto attmed sagekrakken og med langsag kutta opp vinterved. Nå er alt gløymt.

BYTURAR

Eigersund er næraste byen til Bjerkreim, og det vanlege var at slaktdyr om hausten blei jaga over markene og kom ned på kjørevegen mellom Helland og Tengesdal. Eg kan og minnst at slaktelam blei jaga over markene nordover til Mellemstrand og derifrå jaga etter kjøreveg ned til Bryne der det var slaktehus. Då måtte det overnatting til, og det skjedde visstnok på Mellemstrand der eit søskenbarn til far budde. Denne ferdavegen tok og folk når dei skulle til haustmarken i Stavanger, eller hadde andre ærend til Jæren og Stavanger. Folk som gjekk til fots til Eigersund tok om Versland eller Hetland.

Kjørevegen til Eigersund er rekna til 3 mil. Då var det å stå opp tidleg og kome seint heim om kvelden. I mørke haust-og vinterkveldar gjekk me barna og venta på å høyre lyd når jernskodde kjerrehjul humpa seg fram. Då brukte me same metode som indianarar har gjort på prerien: la oss ned med øyra tett til jorda og lytta. Så sprang me inn og ropa glad: "Nå kjeme dei". Som regel var det eit eller anna godt i kjerrekofferten.

Eigersund var stor sildeby i tida før og etter 1920. Dei tri eldste brørne mine var om vintrane på sildearbeid i land og kunne tene bra, etter den tids forhold. Første gongen eg fekk vere med til byen var i sildetida, og ennå minnst eg det inntrykk det gjorde å sjå ein elektrisk opplyst båt liggje ved kai og ta inn sild og andre varer. Namnet "Arcturus", Bergen, står fastspikra.

På den tid var silda så billig at me hadde mange hundre kilo med oss heim på lasset. Det blei salting, steiking og koking i mange dagar. Mykje blei flekt og hengt opp på låveveggen. Ein del gjekk og til dyrefor, og sjølvsgatt all innmaten. Å jau, "dei gode gamle dagar" hadde sine lyse sider. Kva fiskarane meinte, er ei anna sak.

HUS OG KVELDSARBEID

Huset vårt hadde to stover, kammers, kjøken og gang, med torvskut i enden mot kjøkenet. I grua var plass til komfyr og bakstehedle. Ovanpå var sal med to skråkammers og ope loft til korn, klekister og anna utstyr. Salen var den første tida ikkje oppsnekra. Den minste stova var stort sett "bestestova" eller "buæ" der det m. a. var seng til gjester. Ein slik hustype var vanleg for hus bygd etter århundreskiftet 1900. Heilt til midt på 1930-åra sto eit bustadhus på Eikeland som var tidfesta til tidleg på 1700-talet. Det hadde heilt mot slutten bilaggaromn i stova og steingolv på kjøkenet. Eit hus av same type blei rive i 1919, eit anna i 1912 og eit ca. 1902. Alle desse var samla i eit såkalla klyngetun. Utskiftninga i 1912/13 gjorde slutt på den gamle gardsskipnaden og la grunnlaget for betre gardsdrift både på innmark og utmark. Eldste bror min har teikna eit riss av det gamle klyngetunet slik han kunne minnst det. Det var minst 3 djupe brønnar der, for tunet ligg

oppe på ein forhøyning.

Vinterkveldane kunne vera lange og tunge med bare parafinlampe, den hang ved måltidene over bordet, ellers midt i stova. Under lampen sat me som hadde lekser og stirde, det same gjorde dei som hadde handarbeid som trong lys. Far sat helst attmed omnen og grov ut tresko med det spesiellaga treskojernet. Elles var det ikkje uvanleg at anna trearbeid måtte gjerast inne på stovegolvet om kvelden, der var det varmt, og trefliser skitnar ikkje ut. Mor mi og søster mi kara og spann, spøta eller sydde. Ei og anna gong var sett opp vevstol, men det var på ei lysare årstid. Eg kan og minnst at i kalde periodar sat nokon av oss inne og "skov", laga skav til kyrne av raunebork og raunekvist. Ellers var dette eit arbeid som helst blei gjort ute i løa. Kyrne blei svært ustyrlige og glade når dei kjente den friske lukta av skav. Eg har og vore med på lyngslått, både til mat og til underbreidsla for sauene som gjekk på talle. Sauene lika godt smålyng. I det heile fekk sauene helst bare fjellhøy eller smått enghøy i mine første barneår. Seinare kom ansjosavfall og kraftfor.

Morfar og mormor kom til oss ca. 1916. Han døde etter eit par år, men ho levde til vinteren 1928/29. Sjølv sagt var det svært trong om plassen.

Nemnst må og at det var mange fantar ute og gjekk, men aldri meir enn to i fylgje. Å skilje mellom fantar og alle kråmkarane som luska etter vegane, kan vere vanskeleg i dag.

Etter at sauene var klypt om våren, kom som regel nokre faste koner innom. Dei prata og fekk kaffi, og både husfolk og dei sjølv sette nok pris på stunda. Når dei gjekk, fann mor fram ein dott ull og ga dei. Det var folk som sat smått i det økonomisk, og heile dalen hjalp dei på ein fin måte.

NAMN I NATUREN

Den nære kontakt folk dagleg hadde med terreng og natur gjorde det påkrevd med stadnamn over alt, nett som med husnummer og gatenamn i byane. Til dømes når den eine spurte den andre kor det var sauene gjekk, kunne han svara "med Skrubbastainen", eller "i Skrubbaholå". Desse to namna fortel desutan at det lenger attende i tida var skrub, den kom heilt ut til kysten i Rogaland, men etter ca. 1860-70 var den borte.

Her skal eg ikkje kome inn på den rike skatten som ligg i stadnamn og at dei unge og halvgamle i dag veit lite om desse namna. Eit døme på namn kan hentast fram: Ein gamal ferdaveg mellom grender på sør-Jæren og gardane Gravdal og Eikeland i Ognadalen hadde mellom kjennemerka to store steinar, flyttblokker frå istida. Den som ligg ned mot Jæren heiter Gollknappen og den som ligg mellom dei to nemte gardane heiter Søllsteinen. At guld og sølv er kome med i namna kjem kanskje av at det kan vere eit anna mineral i steinane enn den lokale granitten. Det er fri sikt mellom dei to steinane, og faste kvileplassar der. Dei gamle hermed etter ein mann som hadde bore mange tunge børar etter ferdavegn, og som stilt kom fram med sine røynsler: "Når eg kjeme te Gollknappen og ser Søllsteinen - då græde eg". Han grua seg for ein lang tur med blodslit.

SELSKAP OG UTELIV

Nygifte par på garden blei bedne til grannane på kaffimat, helst ein søndag ettermiddag. Det var som ein presentasjon av innflyttaren.

Søndagen var den dagen då folk sela på hesten, spente for karjolen eller koffertkjerra og tok ut på tur til slekt og kjente. Ættekjensla var langt sterkare enn i dag, trimenningar blei rekna for temmeleg nære slektningar.

Konfirmantutstyr var økonomisk tungt for foreldrene, det var eit stort framsteg då konfirmantkappar blei innført. For konfirmantane var ordninga med oppstilling i kyrkja og eksaminasjon av presten for fullsett kyrkje både fysisk og psykisk stor påkjenning. Nokon rettesnor for kunnskap i religion var såvisst ikkje dette eksamens-sjået.

Konfirmasjon var først og framst samkome for slekt og nære slektningar.

Ved gravferder var alt gardsfolket bedne inn, og kom med "sending", altså matvarer. Ved brylluper var det her som andre stader ulike skikkar, nokon bad all ungdomen, andre bare dei næraste omgangsvener eller nære slektningar.

Etter konfirmasjon kunne mannkjønn gå med lange bukser, det var tabu å syne seg i lange bukser før du "var vaksen". Konfirmasjonen var og grensa då du kunne gå på dans. Danseplass for skulekrinsen vår var på den tid helst i krysset mellom Slettebø og Laksesvela, eller i krysset ved vegen til Bærland. Før mi tid bruka dei helst Steinslandsbrua. Musikken var trekkspel eller munnspele, og til slutt reisegramofon. Nede i hoveddalen i Bjerkreim var det omkring 1925 danseplattung ut mot elva like sør for garden Birkemo. Seinare kom m. a. ein mellom Vikeså og Vikesdal, og til slutt ein på Svelaodden. Oppe i Vikesåbakkane har det stått to dansehus, det siste kom i midten av 1930-åra.

Lange bukser var og inngongsbillett til juletreffar for vaksne. Kva for kleplagg på jenter som var billett, veit eg sanneleg ikkje.

På denne tid reiste mange emisærar rundt på bygdane og samla ofte fulle hus. Skulehuset var møtestad for alle slike møter og festar både før og seinare.

I eit bygdesamfunn i midten av 1920-åra var det ikkje mykje å velja mellom av yrker for dei som ikkje hadde gard. Som nemnt innleiingsvis reiste eg nokre år etter konfirmasjonen ut frå barndomsdalen og kom på skular og arbeid rundt om på mange stader i landet. Dette var helst i meieribransjen. Seinare bar det over i journalistikken, og eg fekk godt høve til å dra samanlikning med arbeidstilhøve og levevilkår innan eit breidt spekter av yrker.

Ein konklusjon har etter kvart meir og meir festa seg: Du får eit rikare liv om du ikkje all din dag held deg i same yrke. Du får oppleve meir. Får sjå dagen og menneskja frå fleire synsvinklar. Får utvida horisont og kan lettare setje deg inn i andre sine meiningar om ting som kanskje er på kollisjonskurs med dine egne.

Ei naturleg fylgje av dette er etter mi meining at *delt yrke* er av det gode. Til dømes å ha eit småbruk ved sida av hovedyrket. Arbeid i friluft styrkjer både kropp og sinn, skapar *variasjon* i kvardagen slik at den store svøpa - stress - blir mindre.

Dei ytre levevilkåra er under stadig omforming og det gjeld om at *det indre* blir i stand til å akklimerast seg i den nye situasjonen så det blir ein ballanse. For å nå dette målet vil det kanskje for mange medføre å måtte hoppe bukk over det rådande synet om familiebruk og heildagsstilling i ein fast bås.